

BRATOVŠTINE U ŠIBENIKU

Slavka T. PETRIC, Šibenik

U radu se na osnovi izvorne građe i rezultata historiografije prikazuje povijest bratovština u Šibeniku od njihova prvog spomena u izvorima do suvremenoga doba. Posebna pozornost pridaje se velikim bratovštinama (sv. Marije od Milosrđa, sv. Marka, sv. Ivana Krstitelja i sv. Duha) te prati njihov osnutak i razvoj, sjedište, struktura, članstva, imovne mogućnosti i opisuju statut (matrikula).

UVOD

Pojava bratovština u Dalmaciji nalazi se u spisima u XII. stoljeću,¹ a u XIII. st. brojne bratovštine postoje gotovo u svim dalmatinskim gradovima. Hrvati su osnivali bratovštine i izvan granica svoje zemlje. Tako je u Rimu postojala bratovština sv. Jeronima² u kojoj su bili članovi najuglednije osobe bratovštine koje bi dolazile u Rim. U Mlecima je bila bratovština sv. Jurja i sv. Tripuna, koja je djelovala na okupljanju iseljenih Hrvata.

U ovom svojem radu želim govoriti o bratovštinama u Šibeniku. U našim krajevima one su nastale po uzoru na bratovštine u drugim krajevima, a posebno su im bile uzor one u Italiji. Utjecaj Italije u svemu, pa tako i s obzirom na bratovštine, razumljiv je zbog mletačke vlasti, ali i zbog blizine susjednih nam obala.

Bratovštine pri svojem pojavljivanju imaju veliki utjecaj na vjerski i društveni život zbog toga što se javljaju mnoge bratovštine, svaka ima veliki broj članova, a biti član bratovštine znači biti zauzet, angažiran na vjerskom i društvenom području. Tako bratovštine osnivaju sklonište za siromahe i djecu, hospital za bolesnike i starce, mole za razne potrebe, pomažu u nesrećama, brinu se za obranu pučkih interesa te se brinu za članove svoje bratovštine bilo pri pokopu, bilo pri uzdržavanju udovica ili djece preminulih članova bratovštine.

Začetke dobrotvornog i pobožnog udruživanja u Crkvi možemo pratiti od prvih kršćanskih vremena, tj. od kršćanskog prvomučenika sv. Stjepana. Ideja koja je usmjeravala život prvih kršćana jest bratstvo u Kristu i opće pomirenje među svim ljudima. To je razlog zbog kojega su se oni tako aktivno organizirali, pomagali, njegovali bratstvo, ljubav, zajedni-

¹ U pismu pape Urbana III. splitskom biskupu od 11. studenog 1186. godine odobrava se to što je biskup zabranio neka »conventicula... quem fraternitates appellatur«.

² Bratovština sv. Jeronima postojala je uz hrvatski gostinjac u Rimu.

štvo. Takav način života očito da je ostavio plemenite tragove i u životu kršćana koji su živjeli u stoljećima poslije njih.

U Šibeniku su postojale četiri *velike* i puno *malih* bratovština. O smještaju bratovština, gradnji crkava te djelovanju malih bratovština, kojih spominjem dvadesetak, govorit ću u jednom poglavlju posebno, a o velikim bratovštinama želim govoriti o svakoj pojedinačno. Prema ovome što namjeravam iznijeti, bit će vidljivo da je mali grad Šibenik doista obilovao bratovštinama, iako sam uvjeren da ovdje ne donosim cjelovit pregled postojanja i djelovanja slavnih bratovština u Šibeniku.

U jednom tako malom gradu kakav je bio stari Šibenik, naime, bila je to samo stara jezgra sadašnjega grada, djelovalo je, koliko mi je poznato, oko trideset bratovština. Nisam baš posve uvjeren da sam uspjela doći barem do naziva svih malih bratovština, a podaci do kojih sam došla, mislim da nisu cjeloviti. No, iako spominjem mnoge bratovštine, sigurna sam da su još neke od njih pod istim imenom djelovale i u drugim crkvama koje ja u svojem radu ne spominjem.

Koliko je poznato, prvi statut bratovštine uopće uredio je biskup Hincmarus u Reimsu 859. godine. U XIII. st. nastupilo je za bratovštinu novo razdoblje.³ Osnivanjem franjevačkog i dominikanskog reda i djelovanjem flagelantskog pokreta u Italiji nastao je preporod kršćanstva. Bratovštine njeguju posebne grane kršćanske pobožnosti, a pojedine bratovštine imaju obvezu bičevanja, pa se ponekad javljaju i pretjeranosti.

Članstvo velikih i malih bratovština razlikovalo se po običajima, obvezama, tunikama, broju članova, staležima koji imaju pravo biti primljeni u pojedinu bratovštinu itd. Postojale su i stalno se širile ne samo u gradu nego i po selima, tako da je svako, čak i malo selo, imalo po nekoliko bratovština.

I. BRATOVŠTINE U ŠIBENIKU

1. NASTANAK I DJELOVANJE BRATOVŠTINA U ŠIBENIKU

1.1. *Velike bratovštine u Šibeniku*

Među brojnim gradskim crkvama i bratovštinama ističu se posebno četiri crkve uz koje su bile vezane četiri velike bratovštine. No, svaka je crkva imala i po nekoliko bratovština, velikih i malih. O svakoj velikoj bratovštini slijedi naknadno posebno poglavlje, a ovdje ih samo spominjem.

1. *Bratovština Majke Milosrđa* – osnovana 25. 4. 1208. Nalazila se na staroj gradskoj utvrdi gdje je danas tvrđava sv. Ane, a onda se oko 1515. preselila u »Novu crkvu«.
2. *Bratovština Duha Svetoga* u istoimenoj crkvi – osnovana je vrlo vjerojatno još prije 1220. godine.

³ O bratovštinama sažeto i vrlo lijepo govori u svojim povijesnim knjigama: F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvatu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988. str. 353–376; F. ŠANJEK, *Hrvatska u ozračju bratovština*, Kršćanstvo na hrvatskom prostoru – Pregled religiozne povijesti Hrvata (7–20. st.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., str. 218–227.

3. *Bratovština sv. Marka*, evangelista – postojala je već 1370. uz Gospinu crkvu u Docu, koja je kasnije zbog čudotvornog raspela u njoj prozvana crkvom sv. Križa.

4. *Bratovština sv. Ivana Krstitelja* – osnovana je u XIII. st. Statut potječe iz 1444. godine. U početku je imala sjedište u istoimenoj crkvi na brdu, gdje je danas tvrđava sv. Ivana. Godine 1446. preselila se u gradsku crkvu Presvetog Trojstva i prozvana je crkvom sv. Ivana.

Članovi velikih bratovština imali su svoja posebna odijela što su ih oblačili za vrijeme svečanih prigoda, npr. u svečanom dočeku, u procesijama. To su bijele tunike s gornjim obrubom – naramenicom u boji određene bratovštine. Članovi su svaki dan imali misu koju je služio njihov kapelan za kojeg su davali godišnji prinos u vinu. Na blagdan Svih Svetih dobivali bi na dar svijeću, pogaču i vino. Poznato je da su i u Šibeniku postojale bratovštine flagelanata.⁴

1.2. Organizacija i djelovanje bratovština u Šibeniku

Iz XIV. i XV. st. znamo za više bratovština s točnijim podacima; nekima znamo i statute – matrikule s popisom članova. U krugu bratovština razvijale su se pjesme, pohvale, razna skazanja i sl. Takve naravi je i Šibenska molitva, pohvala u čast Bogorodici. Drži se da potječe od prepisivača, ubraja se u naše najstarije sačuvane književne spomenike pisane latinicom. Prvi su je objavili Ivan Milčetić i Joso Milošević, drži se da ju je zapisao fra Pavao Šibenčanin sredinom XIV. st., ne prije 1347.⁵ Odras je jedinstvenog umjetničkog nadahnuća, a kao jezično ostvarenje i kao primjer umjetničkog postupka zaslužuje naročitu pozornost.

ORATIO PULCRA ET DEVOTA AD BEATAM VIRGINEM MARIAM⁶

O blažena, o prislavna, o presvitla, svrhu vsih blaženih

Bogom živim uzvišena, s vsimi božjimi dari urešena.

O prislavna, prije vsega vika Bogom živim zbrana.

O umiljena Divo Marije!

Gospoje, ti si blaženih patrijarak upraštanje.

Gospoje, ti si blaženih prorokov proročanstva ispunjenje.

⁴ Iz oporuke Pavla II Šubića vidljivo je da su bibrirski knezovi bili skloni flagelantskom pokretu, tako i flagelantima i to upravo šibenskim, gdje je flagelantski pokret jako odjeknuo.

⁵ Dok budem ovdje govorila o *Šibenskoj molitvi* služit ću se navodima što ih donose slijedeća dva djela: D. MALIĆ, *Šibenska molitva (filološka monografija)*, Rasprave Instiuta za jezik JAZU 2, Zagrebu, 1973., str. 152–161; I. MILČETIĆ, J. MILOŠEVIĆ, *Šibenska molitva (XIV. vijeka) pisana latinicom*, Starine 33, Zagreb, 1911., str. 572–594. Šibenska molitva čini mi se važnom u ovom radu zbog toga što nastaje u vrijeme kad bratovštine cvatu, a u njoj se osjeća odjek flagelantske pobožnosti koja je cvála u krilu bratovština u Šibeniku.

⁶ Očito je iz prepisivačkih pogrešaka da je prepisivač bolje znao latinski nego hrvatski jezik. Stoga stručnjaci drže da je moguće da je ova *Molitva* bila pisana glagoljicom. Javlja se i tvrdnja da je molitva nastala u Bribiru ili u Skradinu, a da joj je pratekst bio pisam bosančicom. Tekst koji navodim prijevod je prijepisa fra Pavla Šibenčanina.

Gospoje, ti si anjelsko pozdravljenje.
Gospoje, ti si Boga živoga obsijanje i okripljenje.
Gospoje, ti si Svetoga Duha osvećenje i okripljenje.
Gospoje, ti si Sina Božna Mati i vsemu svitu saznanje (i) proslavljenje.
Gospoje, ti si vse vere krstjanske kripko uzdržanje i okripljenje.
Gospoje, ti si nevere krstjanske potrzanje.
Gospoje, ti si vse moći Luciferove skušenje.
Gospoje, ti si vsega upada anjelskoga napulnjenje.
Gospoje, ti si blaženih vanjelist pravo naučenje.
Gospoje, ti si blaženih apostolov čisto i jisto skazanje.
Gospoje, ti si blaženih mučenikov moć i vse pokripljenje i pomoženje.
Gospoje, ti si blaženih ispovidnikov spaseno domišljenje i vsako zbrano nadahnutje.
Gospoje, ti si blaženih pustinikov pića i vsako slatko nasićenje.
Gospoje, ti si blaženih div i mučenic kruna i vse urešenje.
Gospoje, ti si vsega dvora nebeskoga čast, slava i vse počenje.
*Gospoje, ti si uznesena od Sina tvoga a Boga moga s velikim počenjem
i s veseljem sa vsem oblastev va vse nebesko vladanje.*
Gospoje, tebe posluša vse Božje tvorenje.
Gospoje, ti si vsega Božja tvorenja obnovljenje.
Gospoja, ti si našeje matere nevoljnoje boliznivoga jimenja prominjenje.
Gospoje, ti si vsih dari i milosti Božjih potvrjenje.
Gospoje, ti si sidećih u tamnici prosvitljenje i obsijanje salncenoje.
Gospoje, ti si ležećih v golbini paklenoj zdi prošćenje, id est in mundo presenti.
O blažena, o prisvećena, o umiljena, o pričista Divo Marije, Mati Sina Božja!
O cesarice nebeska, o kraljice višnja!
Gospoje anjelska, o zvezdo morska, o odvitnice krstjanska!
Gospoje, ti si mati nevoljnih sirot.
Gospoje, ti si utišenje žalostnih udovic.
Gospoje, ti si veselje dreselih mužatic i udovic i divic.
Gospoje, ti si skupljenje dolžnih.
Gospoje, ti si izbavljenje uznih i jatih.
Gospoje, ti si vse utočišće vsih vernih nevoljnih i žalostnih.
Gospoje, ti si vse ufanje vsih nas vernih krstjan grišnih.
Gospoje, ti si život i skrišenje vsih vernih tvojih i grišnih.
Gospoje, ti si pomoćnica i kraljica vsih vernih slabih i nemoćnih.
Gospoje, ti si otvorenje vrat rajnih vsih tvojih vernih i želećih i devotih.
Gospoje, ti si obraz i zrcalo vsih redovnikov i redovnic vsih vernih.

Gospoje, ti si družbenica tebe želećih i počtovajućih vsih vernih.

Gospoje, ti si strah i bojazan vsih duhov nečistih i vsih djaval upadnih.

O blažena, o prisvećena, o umiljena, o pričista Divo Marije!

Bratovštine su važne za kulturni i vjerski život našeg srednjovjekovlja i zbog pjesničkih tekstova, npr. pogrebnih sekvencija pjevanih pri ukupu bratima. Najstarija takva poznata pjesma jest osmeračka sekvencija:

Brat e brata sprovedemo

za nj se Bogu pomolemo

Bože v nebeska vrata

primi dušu sego brata

Primi Bože v tvoe uši

prosti grehi nego duši...⁷

U svečanim prilikama bratimi su recitali dijaloške pjesme, laude, stihovane legende te izvodili crkvena prikazanja. Tako se razvila crkvena drama.⁸ Najstarija pjesmarica LAUDA u nas nalazi se u Korčuli i pripadala je bratovštini Svih Svetih iz XVI. st.⁹ Pojava hrvatskim jezikom pisanih pravila na mletačkom području kao što su Krk, Zlarin, Žirje već su u XV. st. svjedočanstvo njihove velike uloge na čuvanju etničkog identiteta.¹⁰ Ove matrikule reguliraju odnose u bratovštinama. Zanimljivi su kapituli posvećeni justificiranju moralnih prijestupa članova bratovština: udaljivanje iz bratovštine za krađu, udaranje bratima, kon-

⁷ J. VAJS, *Starohrvatske duhovne pjesme*, Starine, 31, Zagreb, 1905., str. 258–275. Ova se sekvencija i danas pjeva u nekim mjestima, posebno u šibenskim selima. Donosim dio te sekvencije:

Bratja brata sprovodimo,
za nj se Bogu pomolimo,
u nebeska, Bože, vrata
primi dušu našeg brata.

Mi se tebi za nj molimo,
jer se po njem svi skrušimo,
primi Bože u svoje uši,
prosti grijeh e njegovoj duši.

O Marijo Božja mati
ti mu ne daj u tmimi stati,
ti ga ne daj grijehom strti,
izbavi ga vječne smrti.

O blaženi Mihovile
izbavi ga đavla sile,
primi dušu ovu danas
i Bogu se moli za nas.

Krstitelji sveti Ivane
izbavi ga vječne rane,

on je pravo služio tebi,
ti ga sada primi k sebi.

Apostole sveti Petre
naš pastiru i naš meštre,
ti si ključar Božje vlasti,
ne odbij ga rajске slasti.

Vi svi Božji apostoli,
sjedec rajskih u pristoli,
uslišite naše glase,
vi molite da nas spase.

O Lovrinče mili daće
ne daj grijehom da ga tlaće,
tvoje muke vele mogu
za nj se moli ti sad Bogu.

Vi svi Božji učenci
i svi sveti mučenici
izmolite sada Boga
da ga primi kako svoga...

⁸ O crkvenim prikazanjima, legendama, dijaloškim pjesmama i sl. koje su njegovali članovi bratovština svjedoče brojna djela. F. FANCEV, *Hrvatska crkvena prikazanja*, Narodna starina XI, Zagreb, 1932., str. 143–168. Svakako treba spomenuti I. MILČETIĆ, *Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika*, u: Starine 23, Zagreb, 1890., str. 310–379; Starine 25, Zagreb, 1892., str. 138–151; Starine 30, Zagreb, 1904., str. 257–334.

⁹ O toj najstarijoj pjesmarici lauda Bratovštine Svih Svetih iz Korčule govori se u: M. UJEVIĆ, *Bratovštine*, u: Hrvatska enciklopedija, sv. III, Zagreb, 1942., str. 247–252.

¹⁰ Bratovštine su njegovale hrvatski jezik. U tome je njihova golema zasluga. O tome piše E. HERCIGONJA u: *Povijest hrvatske književnosti*, sv. 2, Zagreb, 1975. Isto tako s obzirom na ovo dobro je usporediti: I. STROHAL, *Hrvatskim jezikom pisana pravila nekih bratstava u Dalmaciji*, u: Mjesečnik pravničkog društva, godina, XL, Zagreb, 1914., sv. 1, str. 29–36; str. 103–116.

kubinat, za psovanje župnika. Uočljiva je crta čakavštine zlarinske Matrikule gdje je dosljedno proveden južnočakavski ikavski refleks staroga *jata*. Natrunjena je talijanštinom, ali nalazimo i lijepi primjer domaćih izraza.

Godine 1920. dopušteno je bratimima umjesto škapulara nositi medaljice. Kad je na ovom području u doba Napoleonovo zavladała francuska uprava, počela se provoditi odluka kraljevine Italije od 26. svibnja 1807., odnosno odluka Ilirskih pokrajina iz 1811. kojim su bile ukinute sve bratovštine osim po jedne u svakoj župi, a njihova dobra su predana državnoj blagajni. Pošteđene su jedino bratovština Presvetog Sakramenta i Duša u čistilištu. Iako se te naredbe nisu temeljito provele zbog otpora pučanstva i svećenstva, ipak je tada ukinuto puno bratovština. Imanja su im prodana na dražbi, knjige ukinutih bratovština ostale su manjim dijelom u župnim arhivima ili privatnim rukama, a najviše ih je sačuvano u Povijesnom arhivu u Zadru, te u Biskupijskom uredu u Šibeniku.

1.3. Društveno-kulturno djelovanje bratovština u Šibeniku

Bratimi su djelovali i kulturno. Oni su u vrijeme gradnje katedrale podizali u Šibeniku dvije velike crkve, a u Docu nešto kasnije treću. Potkraj XV. i na početku XVI. st. bratimi Majke od Milosrđa sagradili su Novu crkvu koja se i danas tako zove. Na njoj je radio i Nikola Firentinac. I crkvu sv. Ivana sagradila je potkraj XV. st. ista bratovština. Za svoje kapele bratimi su naručivali poliptihe ili slike s barjacima. Kipari i klesari su 1499. osnovali strukovnu bratovštinu, »zbog sloge i ljubavi«, obećavajući da će u crkvi sv. Barbare podići svojim zaštitnicima – četirima mučenicima iz Srijema – oltar.¹¹

Broj bratovština po selima i gradovima bio je prevelik. U nekim bratovštinama bili su samo pučani, u drugima plemići i građani zajedno. Obrtničke nalazimo samo u gradovima, a religiozno-društvene u svakom selu gdje je sjedište župe.¹² I manja mjesta imala su po nekoliko bratovština.

1.4. Bratovštine u Šibeniku u vrijeme mletačke vlasti

Često se borba između Crkve i države odrazila baš u bratovštinama. Vlasti su u XV. st. provele reviziju statuta uskladivši ih s mletačkim zakonima i tražeći vjernost »prisivitloj gospodi«. Od XVI. do XVIII. st. češće su naredbe o nadzoru nad bratovštinama u koje se branilo miješati crkvenim vlastima.

Od XVI. st. zabranjivali su voditi knjige na hrvatskom jeziku da vlast može imati uvid u poslovanje. Tako se uvuklo laicističko nadziranje mletačkih vlasti u crkvene poslove. Knez i kapetan Šibenika Lunardo Giustinian (1605.–1606.) nije bio prijatelj šibenskih bratovština. U svojoj relaciji mletačkom Senatu kaže on o njima:

¹¹ J. SOLDI, *Crkvene prilike u Šibeniku u 15. st.*, u: RADOVI Instituta za povijest umjetnosti 3–6, Zagreb, 1979.–1982., str. 109.

¹² O bratovštinama u Dalmaciji dobro je usporediti s onim na što nailazi I. Strohal na svom znanstvenom putovanju: I. STROHAL, *Izvišće o mojem naučnom putovanju u Dalmaciji mjeseca kolovoza i rujna 1913.*, u: Ljetopis JAZU, knj. 28, Zagreb, 1913., str. 131–181.

»U spomenutom gradu Šibeniku ima 5563. stanovnika, ali samo 1212 sposobnih za oružje. Ti su stanovnici podijeljeni u tri tijela: u plemiće, građane i zemljoradnike, pa i ako je između plemića i građana postojao do sada stalni mir, ne žive zato rektori (knezovi) bez brige, jer ova treća klasa, pošto je među ostalim osnovala u gradskim crkvama četiri velike bratovštine, uvlači se u gradske poslove, a kako ima novaca koji obilno uzima iz prihoda tih bratovština, da podupiru zahtjeve građana, iz čega bi se moglo doći do nezgodnih sukoba.

Ja bih rekao, da ovi, koji su pod imenom vjere osnovali bratovštine, trebaju njegovati samo kult božji, i trošiti novac na čast crkvama, i službi Bogu, i da svoje račune polažu u prisutnosti kneza ili njegova zamjenika, kako se to čini u gradu Zadru, da se znade o čemu raspravljaju. Treba im sasvim zabraniti da sve četiri bratovštine sazovu najednom zajedno, kako to oni često čine. Dozvoljeno je građanima da se, kada je to gradu potrebno, sastanu u prisutnosti kneza, ali među njima nema nikoga koji bi imao dovoljno autoriteta da takve sastanke zatraži, jer je prije u slučaju takvih sastanaka dolazilo do nezgodnih događaja. Zbog svega toga trebala bi vaša Privedrost da dade neku izjavu, zbog mira u ovome gradu.«¹³

Iako je u Šibeniku bilo i drugih bratovština, knezu su smetale samo one u kojima su bili pučani jer su brojile puno članova. Budući da su se bratimi sastajali bez nazočnosti i znanja kneza, mletačka se vlast počela buniti protiv sastanaka. Njima su prisustvovali i ugledni građani preko kojih su bratimi postavljali zahtjeve. Nisu bili jako posjećeni, ali je moglo biti okupljenih 300 do 400 članova. Tako velik broj mogao je lako zavladatai gradom, mislile su vlasti.

Godine 1607. knez Francesco Corner traži da se sastaje svaka bratovština posebno, da se u njima raspravlja samo o njihovim crkvama, da sastanak prijave knezu koji će biti osobno ili preko predstavnika nazočan sastanku te svake godine podnijeti račune prihoda i rashoda knezu. Želje su uvažene. Generalni providur Zane naredio je da se nadgledaju svi njihovi računi u nazočnosti samoga kneza Šibenika. Šibenski knez Alvizo Zorzi drži da to nije dosta, nego da njihovim sastancima svakako treba biti nazočan knežev kancelar ili netko drugi koga knez za to odredi i pošalje.

Kao što su bratovštine smetale Zorziju, smetale su i knezu Giacomu Lippomanu (1611.–1613.):

»U onom su gradu četiri 'odievene' bratovštine. Njihovi su članovi bili zanatlije – gente mecanica – i većinom seljaci, koji se zbog zastarjelog lošeg običaja sastaju sad u malom, a sad u velikom broju svaka za sebe u odijeljenoj sobi i pod obaveznom tajnom raspravljaju ono što ih interesira bez znanja javnog predstavnika. Oni se među sobom uzajamno ali tajno sporazumijevaju. Trebalo bi ubuduće zabraniti njihove sastanke bez prisutnosti državnog predstavnika, čime bismo se riješili straha da će tu oni načiniti novosti i bune, kojima je onaj puk vrlo sklon, kako se to vidjelo u prošlosti.«¹⁴

¹³ G. NOVAK, Šibenik u razdoblju mletačke vladavine (1412–1797), ŠIBENIK spomen zbornik o 900. obljetnici, Muzej grada Šibenika – posebna izdanja 1, Šibenik, 1976., str. 186–187.

¹⁴ Ibid, str. 186–187.

II. OSNIVANJE I DJELOVANJE MALIH BRATOVŠTINA U ŠIBENIKU

Osim spomenute četiri velike bratovštine, u Šibeniku su istodobno djelovale brojne male bratovštine sa svojim statutima. Imale su sjedišta uglavnom u istim crkvama kao i velike bratovštine, jer svaka je crkva imala i po nekoliko bratovština.

U Šibeniku je u to vrijeme živio vrlo pobožan puk. S tim u svezi treba svakako spomenuti veliki trokut: crkva sv. Mihovila na gradskoj utvrdi, crkva sv. Katarine u Docu te crkva sv. Benedikta, danas sv. Barbare blizu katedrale koja je danas izvan liturgijske uporabe. Taj trokut zapravo čini današnji stari grad Šibenik. U tako malom trokutu smještene su brojne što velike što male crkve sa svojim bratovštinama. Osim već spomenutih velikih postojale su u Šibeniku i male bratovštine kojima nije lako znati broj.¹⁵

I. KATEDRALA

Nekada se običavalo graditi crkve tako da u svakoj kapeli bude oltar. Tako je katedrala imala 14 oltara, sve od drveta osim sv. Križa. Godine 1826. ostalo ih je 6 i veliki oltar. Od tih su tri mramorna prenesena iz crkve sv. Spasa koji su zamijenili drvene. Iz porušene crkve sv. Roka premješten je njegov oltar u katedralu 1876. Danas postoji glavni oltar Gospe od Plača i šest oltara u kapelama. To su: 1. sv. Jeronim, sv. Roko i sv. Nikola Tavelić, 2. Oltar Presvetog Sakramenta, Gospe od zdravlja i sv. Kristofora, 3. sv. Fabijan i Sebastijan, 4. Sveta Tri kralja – on je još jedini od drveta, 5. Gospa od Karmela, 6. sv. Križ.

1.1. Bratovština Svetog sakramenta

U Državnom arhivu u Zadru sačuvani su važni spisi ove bratovštine. Bratovštinu je ustanovio 5. svibnja 1853. godine Antun Fosco, upravitelj crkve, koji je kasnije postao biskup. Njihov je pravilnik upisan u staroj matrikuli sv. Ivana, a ima 12 točaka. Svaki je član dužan dati barilo vina, ali ako je skupo, može i manje. Na blagdane svaki bratim pali svijeću, a za Božić dobije novu za svoju obitelj. Biskup je tek 1605. godine dopustio bratovštini sv. Ivana da trajno drži sveti Sakrament u crkvi, uz dužnost da sudjeluje u procesiji Velikog petka i na Tijelovo. Svojega kapelana uzdržavaju sami, a on je dužan služiti misu za bratime. Bratovština više ne postoji.

1.2. Bratovština Gospe od Karmela

Kad je godine 1614. napravljen novi oltar u katedrali, biskup Vicko Arrigoni ga je posvetio Gospi od Karmela te je 29. studenog iste godine ustanovio njezinu bratovštinu. Članovi bratovštine brinu se za ovaj oltar i za svojeg kapelana kojih u popisu ima desetak. Kapelan

¹⁵ Podatke o malim bratovštinama u Šibeniku uglavnom crpim iz dragocjenog rukopisnog izvora, tj. K. STOŠIĆ: Rukopisna povijest (kopija) u Zavodu za zaštitu spomenika i kulture, Šibenik. Dakle, sve čemu ne navodim izvor, preuzimam iz ove dragocjene rukopisne povijesti koja je neobjavljena. Autor tu uglavnom slijedi povijest crkava, a bratovštine spominje usputno.

Marko Miočević, službovao je od 1782. do 1809. godine, pri preuzimanju službe obećaje da će pohađati bolesne bratime i podjeljivati odrješenje na hrvatskom jeziku. Bratimi su 10. lipnja 1740. jednoglasno zaključili da će tražiti dopuštenje gradskog kneza da mogu nositi svoje posebne tunike. Zaključak su obnovili 1748. i vjerojatno su tada dobili dopuštenje. No, nisu svi bratimi rado oblačili tuniku, pa se uprava bratovštine obraća gradskom knezu da bi prisilio neke članove da je obuku bar kad je pogreb brata ili sestre. Bilo je to prije pada Republike. Inače su trebali oblačiti svoje tunike s kukuljicom za procesije i pogrebe svojih članova. Imali su svoju crkvenu zastavu. Članovi bratovštine mogli su biti gospoda i zanatlije. Radi sloge i mira određeno je 20. srpnja 1802. da predsjednik bude jedan put gospodin, a drugi put zanatlija. Bratovština je posjedovala mnoge kuće i zemlje u Vodicama, Žirju, Bilicama, ali i u okolici grada. Nisu imali svoju dvoranu nego su se sastajali u dvorani Sv. Barbare (1750.), Nove crkve (1778.) ili u crkvi sv. Roka. Godine 1782. bilo je 97, a 1809. godine 170 bratima. Vlada je ukinula bratovštinu 3. lipnja 1809. godine. Obilan svezak spisa te inventar ove bratovštine nalazi se u Državnom arhivu u Zadru.

1.3. Bratovština Duša u čistilištu

To je udruga težaka. Dopuštenje za osnivanje, a na molbu puka, dao je generalni providur Jeronim Grimani 12. lipnja 1677. godine. Knjiga sjednica nalazi se u riznici katedrale. Prema njoj čini se da je ovo dopuštenje za osnutak reformirane bratovštine Duša u čistilištu. Pravilnik ima 12 kapitula. Od upravnika jedan je plemić, a drugi građanin. Kapelan se bira među svećenicima u katedrali. On svaki dan govori misu na oltaru sv. Križa za pokojne bratime, a služi mu poseban sakristan koji svakog petka ide po gradu obučen u tuniku s kukuljicom, kupeći milostinju. Kod pogreba bratima svi članovi idu na sprovod sa svijećama, obučeni u tunike s kukuljicom. Isto se oblače za svečane funkcije, procesije, na Veliki petak kada idu moliti na Božji grob. Spominju se mnoge ostavštine ovoj bratovštini, osobito kuće i zemlje.¹⁶

Bratovština Duša u Čistilištu postojala je u Novoj crkvi s oltarom *Od Propeća*. Bratimi imaju svoju misu u nedjelje i blagdane. Nekada su imali mnogo zemlje i daća na kuće, osobito po Gorici. Na žalost, mnogi su spisi bratovštine nestali. Nova crkva 31. ožujka 1682. dopušta da ova bratovština može doći na misu svakog jutra prije njezine mise i skupljati milostinju za sebe.¹⁷ I u crkvi sv. Ivana spominje se bratovština s istim imenom. Budući da crkva sv. Ivana i Nova crkva pripadaju katedralnoj župi, ne znam radi li se o istoj bratovštini, ili svaka crkva ima svoju bratovštinu, ali se podaci uglavnom slažu.

¹⁶ K. STOŠIĆ, *Rukopisna povijest (kopija), Katedrala II*, Zavod za zaštitu spomenika i kulture, Šibenik.

¹⁷ Bratovština Majke od Milosrđa u Šibeniku iz Nove crkve dopustila je ovoj bratovštini da smije koristiti njihovu crkvu za svoje duhovne potrebe. O tom bratskom odobrenju podaci se nalaze u: *Zapisnicima sjednica* godine 1681.–1715., 25.

1.4. *Bratovština sv. Jakova*

Bratovština se prvi put spominje godine 1406. kad se govori o tome da su se šibenski hodočasnici sv. Jakova sastali u crkvi sv. Grgura. Jedan oltar je bio bratovštine sv. Jakova, na oltaru je vjerojatno bila slika sveca koja se nalazila u Gradskom Muzeju u Šibeniku, no danas je nema. Slika je prikazivala sveca u svečanom plaštu sa štapom koji stoji na mramornom pločniku. Slika je naslikana na platnu, a zalijepljena na dasku. Iz ove crkvice postoji najstarije zvono u šibenskoj biskupiji, danas pred crkvicom sv. Barbare, na kojem se vide gotička slova koja su pri lijevanju razasuta, pa je teško odgonetnuti smisao.

Načinili su svoj pravilnik 1414. godine. U početku su mogli biti bratimi samo oni koji su osobno bili u Camposteli ili pomogli novcem onima koji su tamo hodočastili.¹⁸ Bratimi su sami birali sebi kapelana, a kad više nisu s njim bili zadovoljni, mogli su birati drugoga. On je dužan svakog tjedna služiti jednu misu u crkvi i svake godine pjevati zadušnice za pok. Grgura Jurišića, svećenika i pok. Mihovila koji je crkvi darovao jednu kuću i vinograd u Srimi te pjevati misu u crkvi svake nedjelje i većeg blagdana, a on će uživati tu darovanu kuću. Spominje se da su mnogi naizmjenice unajmljivali vinograd. Promijenili su mnoge kapelane.

Crkva je postajala sve važnija te je 1564. godine bila jedna od sedam gradskih župa. Isto tako spominju se još mnoge ostavštine vjernika i svećenika. Danas ne postoji matrikula ove bratovštine. Sačuvane su neke knjige bratovština, npr. ona o računima od 1537. do 1624. godine. Bratimi su na Dan mrtvih dobivali vino i kruh, a na sv. Jakova bio bi zajednički objed, koji se obično održavao u dvorani sv. Barbare, jer svoje dvorane nisu imali. Kasnije bratimi traže da se održava u kući kapelana. Bratovština se spominje još i 1738. godine, a nije mi poznato do kada je djelovala.

2. CRKVA SV. GRIZOGONA ILI ANTUNA OPATA

Kad je mletački dužd Dominik Micheli 1126. osvojio dalmatinske gradove osim Šibenika, Biograd je porušio do temelja. Jedan dio žitelja Biograda preseli se uz gradske zidine u Šibenik s vanjske strane zidina, blizu crkve sv. Grizogona koju su Šibenčani podigli negdje od 1124. do 1200. godine. Tom crkvom su se služili biogradski bjegunci i njihovi benediktinci, a kasnije i drugi stranci koji su se doseljivali. Vjerojatno su ti benediktinci ustanovili svoj samostan sv. Nikole pred gradskim kanalom, jer su oni kasnije isticali svoje pravo na crkvu sv. Grizogona. *Bratovština sv. Andrije* odredila je 26. studenog 1675. da Augustin Prottini i Juraj Hreljanović ozidaju u crkvi balkon. U crkvi su bili grobovi, ali se danas ni jedan ne vidi. Na novom groblju sv. Ane bratovština sv. Ante je iz ove crkve napravila 1825. godine dvije nove grobnice. I bratovština Gospe od Milosrđa služila se ovom crkvom, sagradila je sakristiju koju je kasnije upotrebljavala bratovština sv. Andrije, a upotrebu su plaćali Gospinoj bratovštini.

¹⁸ J. KOLANOVIĆ, *Prilog povijesti šibenskih hodočašća u kasnom srednjem vijeku*, *Croatica Christiana Periodica*, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1982., godina VI, br. 9, str. 13–36.

Godine 1443. postoje oltari sv. Marije i sv. Antuna opata. Dakle, tu je oltar *Bratovštine Majke od Milosrđa* koja je kasnije sebi sagradila Novu crkvu, ali i nakon toga čuva sva prava nad svojim oltarom u ovoj crkvi i brine se za njega. Godine 1451. sagrađen je novi oltar sv. Grizogona, a 1589. spominju se tri oltara: sv. Andrije, sv. Antuna i sv. Margarite. U inventaru od 1823. spominju se također tri oltara: Gospe od Loreta, sv. Antuna i Gospina prikazanja u hramu. Biskup Berčić je 1847. naredio da se nabavi lik sv. Grizogona, jer je titular crkve. Danas postoji oltar sv. Antuna opata, Gospe od Loreta, a uz nju su likovi sv. Andrije i sv. Grizogona, te oltar sv. Križa.

Pjevana misa za pokojne bratime sv. Andrije bila je prvog tjedna u korizmi. Na sv. Antuna opata, sv. Andriju apostola i Gospu od Loreta pjevale su se lekcije na hrvatskom jeziku, čakavskom narječju, a vrata crkve su se kitila zelenilom. Za sve one koji su ostavili svoju kuću za mise, biskup je odredio da se svake subote i uoči nekih blagdana pjevaju Gospine litanije na hrvatskom jeziku. Mise, večernje i litanije redovito su pjevali klerici, ponekad biskupijski svećenici i franjevci, a nekad i svjetovnjaci. Pobožnost Gospi od Pompeja uveo je župnik Ante Matrinović 1890., a zatim je pobožnost i Gospina slika prenesena u Novu crkvu radi prostranosti i udobnosti vjernika.

U crkvi sv. Grizogona već od 1208. postojala je bratovština *Majke od Milosrđa*. Godine 1530. bratovština ima u ovoj crkvi sliku Gospe sa sv. Mihovilom, sv. Petrom, sv. Jakovom i sv. Stjepanom mučenikom, drveni list sv. Margarite, sv. Ante, sv. Nikole i sv. Jurja.

U crkvi sv. Grizogona bila je ustanovljena 6. veljače 1499. *Bratovština Četiriju okrunjenih sv. mučenika*, u kojoj su članovi bili klesari, većinom zaposleni na katedrali. Ne zna se koliko je trajala.

Bratovština sv. Antuna opata i pustinjaka spominje se godine 1242. Čini se da se kasnije ujedinila s bratovštinom obučara sv. Andrije, kad je ova 9. rujna 1331. načinila svoj pravilnik. Ipak je bratovština sv. Antuna sačuvala svoje ime barem do godine 1747. Iz matrikule saznajemo da je zaštitnik bratovštine sv. Antuna bio sv. Andrija.

Bratovština sv. Andrije – poznato je da se bratovština sv. Antuna opata ujedinila s ovom bratovštinom 9. rujna 1331. godine, a istodobno je bratovština načinila sebi pravilnik. Godine 1486. bratovština sv. Andrije ima sjedište u crkvi sv. Kuzme i Damjana, ne zna se zbog čega, ali to nije dugo trajalo. Ima matrikulu od 28 listova pergamene formata 19 x 13 cm. Uvezana je u daščice i prekrivena crvenim baršunom i na njoj su izrađeni srebrni likovi i to sv. Andrije i sv. Antuna, simboli evanđelista i drugi ukrasi. Ukrase je radio Honorije Fortezza. Na početku Matrikule naslikano je propeće, ali su boje izbledjele.

Matrikula ima 64 kapitula koji govore o kupnji mjesta na obali zvanoj *Zudecha* (Giudeca), hrvatski *Psare*. U Matrikuli još piše o zakupu zemljišta, o posudbi tezulje, o plaćanju kazne ako postavi svoje kože na tuđe kamenje, koji u Giudeci mlati kože, koji krade noževe, kožu, drva, odjeću, koji uvrijedi brata, tko ne dođe bratu na pogreb sa svijećom i ne plati soldo za misu pokojnika, tko ne dođe na pogreb članu iz obitelji bratima. Onaj tko potpali kotao dužan je upaliti i kandilo sv. Andriji da gori do ponoći. Ako se u ljetno doba ne potpali kotao prije nego počne misa u sv. Frane, taj se dan uopće neće potpaljivati. Kapitul br. 41. kaže da onaj koji je učio kožarski zanat u Šibeniku, kad se upisuje u bratovštinu treba platiti jedan dukat u zlatu, dati malu pogaču od četvrtine kilograma brašna, te malo vina i ulja. Kapitul br. 44. naređuje da je onaj tko zakupi Giudecu dužan

pomesti je tri puta godišnje, no to nije previše, jer se dosta upotrebljava, a radi se s kožom. Kapitul br. 59. kaže da onaj tko drži sluge više od jednog mjeseca treba platiti 37 solda. Kad sluga navrší svoje vrijeme boravka kod gospodara, mora dobiti crni plašt od debelog sukna, prsluk sa postavom, košulju, par podgaćica, par cipela, kapu od 10 solda i pregaču kakvu ima gospodar, tri para kalupa: za čovjeka, ženu i djecu, kasetu s alatom, četvrtinu volovske kože, jednu kožu od bijelog ovna, drugu od crnog, a treću od bijelog jarca.

U matrikuli ima umetaka i odluka iz kasnijeg vremena. 14. srpnja 1756. Frane Grimani, generalni prokurator Dalmacije i Albanije, uvažava iz Splita neku tužbu šibenske bratovštine. Tu navodi da je bratovština sv. Andrije počela djelovati godine 1242. te da je imala Matrikulu od 1331. godine za podržavanje obučarskog obrta, jer se bila uvela zloporaba da neki nabavljaju obuču izvana, a radnici su zbog toga bili prisiljeni na nerad. Obučari su tražili da onima koji nisu upisani u ovu bratovštinu bude zabranjeno prodavati obuču. Na ovu tužbu Grimani određuje da se zabrani svako trgovanje obučom koja je izrađena izvan države. Isto tako ne smije prodavati obuču onaj tko nije upisan u ovu bratovštinu pod prijatnjom kazne da mu javni predstavnik sve zaplijeni te traži da se ta odluka zapiše u matrikulu obučara. Ova naredba je bila oglasena na malom Zelenom trgu kod gradskih varoških vrata i kod crkve sv. Nikole na obali te u Skradinu. Poznato je da je u ovu bratovštinu bio upisan i Pavao, sin Jurja Dalmatinca, graditelja šibenske katedrale, te mnogi poznati plemići. Društvo obučara u Šibeniku u doba kralja Bele i šibenskog potestata Stjepana iz Bribira je 9. kolovoza 1242. dobilo na vječnu uporabu mjesto na obali na kojem je tekla živa voda iz izvora, barem u doba kiša. Knjige crkve sv. Grizogona ili Antuna opata nalaze se u gradskom župskom uredu i to ove: Knjiga uprave 1567.–1575.; 1634.–1795., Knjige računa 1567.–1635.; 1746.–1809.; 1813.–1815.; 1816.–1829., Knjiga sjednica bratovštine 1760.–1789.; 1783.–1811. Za ostale knjige se ne zna.

3. CRKVICI SV. MIHOVILA, GOSPE OD KAŠTELA ILI SV. ANE

Bratovština sv. Mihovila, Gospe od Kaštela i Gospe od zdravlja su toliko povezane da mi se čini da je nemoguće govoriti o svakoj zasebno. Šibenski Castrum, tj. brežuljak na kojem je sagrađena crkva sv. Mihovila, spominje se prvi put u pisanim vrelima 1066. godine, kad je hrvatski kralj Krešimir IV. za Božić, okružen hrvatskom hijerarhijom, zadarskim benediktinkama dao »kraljevske slobode«. No, Šibenik se prvi put spominje 998. kao »Castrum s. Michaelis«. Dakle, Šibenik je nastao od utvrde u kojoj je bila kapela sv. Mihovila koji je kasnije proglašen zaštitnikom grada. Kapela je vjerojatno nastradala 1117. godine kad ga je mletački dužd Ordelauf Falier zapalio i porušio. Neki misle da su crkvicu podigli Kačići prije odlaska Domalda Kačića iz Šibenika 1217.

Uz ovu crkvicu spominje se *Bratovština sv. Mihovila*. Bratovština pod istim nazivom djelovala je u crkvi sv. Ivana, a spominje se i u katedrali. To je udruga težaka. Postoji već 1421. godine. Castrum je imao vlastitu crkvu, pa su oružani čuvari Šibenika uzeli za svojeg nebeskog zaštitnika i vojskovođu sv. Mihovila – arkandela. Kasnije postaje zaštitnik grada, a kad je 1298. ustanovljena biskupija, i zaštitnik biskupije. Godine 1753. ima 18 članova. Crkva sv. Mihovila srušena je godine 1802. kada se u šibenskoj tvrđavi smjestila austrijska vojska. Crkvice je vjerojatno ponovno nastradala.

Čini se da su članovi *Bratovštine Gospe od Kaštela* ugovorili s nekim majstorima podizanje neke zgrade u kojoj će biti grb biskupa i gradskog kneza. To se vjerojatno odnosi na

crkvu sv. Mihovila u kojoj se već nalazila Gospina slika koja je jako štovana. Crkvice je zajedno sa slikom nastradala 14. veljače 1663., kad je udario grom. Kad je tvrđava ponovno podignuta u XV. st., vlastima se nije sviđalo da narod tamo hodočasti, pa je izvan Kaštela podignuta Gospina crkva. Ona na tvrđavi je obnovljena i u nju je postavljen kip sv. Ane, tako se prozvala Tvrđava sv. Ane. Kad je ova crkvice porušena, kip je stavljen u donju crkvu, tj. u crkvu Gospe od Kaštela. Kip koji je danas u crkvi nabavljen je 1880. godine. Tako je crkva na današnjem groblju prozvana crkvom sv. Ane, a prije se zvala crkva Gospe od Kaštela ili Gospe od zdravlja, i slika Gospina je definitivno prenesena u katedralu. Tada je iz katedrale prenesena slika Gospe s Djetićem, koja se sada nalazi na glavnom oltaru, a drugi oltar je sv. Ane. Gospu od Kaštela ili Gospu od milosti ili Gospu od zdravlja Šibenčani štiju kao onu koja je zaštitnica najvećeg blaga, a to je duhovno i tjelesno zdravlje.

Štovanje Gospe od Kaštela bilo je posebno izraženo godine 1321. kad je siloviti ban Mladen II. Šubić odustao od opsjedanja Šibenika. Narod je tri dana dolazio na Kaštel pred Gospinu sliku da joj zahvali što je grad oslobodila od srditog bana te su je nastavili štovati svake subote. Kad je 7. lipnja 1530. godine bila strašna oluja, vojnici koji su bili na Kaštelu kažu i svjedoče zakletvom da su cijelu noć vidjeli svjetlo u crkvi oko Gospine slike. Sutradan je sav narod s predstavnicima vlasti išao na tvrđavu da zahvale Gospi od Kaštela što ih je sačuvala, a u znak zahvale pucali su i topovi. Inače je bio običaj da se Gospina slika s Kaštela svečano prenosi u procesiji svake godine na Sviječnicu. Bratimi sv. Ivana su odlučili da će četiri njihova člana svake godine pratiti Gospinu sliku u procesiji. Bratovština Gospe od Kaštela zvala se »Beate Vergine della Pietà in castello« jer se brinula za siromašne i nahočad. Spominju se tu poimenice neke obitelji za čiju se djecu brinula ova bratovština. Bratovština Gospe od Kaštela imala je puno ostavština u Šibeniku, ali također i zemlje u Zlarinu. Gospina slika u srebrnoj kaseti u kojoj su četiri serafina i dva anđelčića, a otraga je crtež sv. Mihovila, zaštitnika grada, postoji i danas. Kruna Gospina je od pozlaćenog srebra s dragim kamenjem. Od nakita najviše ima zlatnih lancića, bisera, prstenja. Ovdje je ustanovljena i bratovština Majke od Milosrđa, 25. travnja 1208. godine.

Biskup Ivan Zaffron je ustanovio *Bratovštinu Gospe od Zdravlja* godine 1867. Te godine se po kršćanskom svijetu slavilo osamnaest stoljeća od smrti apostola sv. Petra i sv. Pavla. Biskup je dobio od pape Pia IX. posebna proštenja za bratovštine, koja je pridružena glavnoj bratovštini Gospe od zdravlja, sv. Josipa i sv. Kamila de Lellis u Rimu. Šibenska bratovština je tiskala poseban poziv vjernicima godine 1870. da se na blagdan Gospe od zdravlja na poseban način mole za papu koji je tada bio zatočen u Vatikanu te nije imao slobodu kakva je bila potrebna poglavaru Crkve. Ista bratovština tiskala je i »Krunicu našega Gospodina Isukrsta za umiruće«.

4. CRKVA SV. DOMINIKA

4.1. Gradnja, rušenje i popravak crkve sv. Dominika

Crkva je građena između 1346. i 1350. godine, ne zna se kad je porušena, a druga je već bila izgrađena 1500. godine. I ova je bila oštećena kad je 15. veljače 1663. godine udario grom u barutanu na tvrđavi sv. Mihovila (sv. Ane), pa su fratri tražili od države

pomoć za popravak, tim više što nisu imali koristi od zemlje u Gaćelezima i Grabovcima zbog stalnih napadaja Turaka. Ponovni udar groma na isto mjesto 1752. prouzročio je još veću štetu; stradao je samostan koji je sagrađen kad i prva crkva te krov crkve, što je uz velikodušne darove vjernika popravljeno. Na mramornoj ploči na pročelju crkve stoji natpis: LAVS ET GLORIA – OMNIPOTENTI – DEO – MDCDVI. Zvonik crkve je ostao nedovršen.

Danas se u crkvi nalaze tri oltara: Veliki, Imena Isusova i sv. Vincencija. Na Velikom oltaru je slika koja prikazuje Gospu s Djetetom i dvojicom svetaca. Na tom oltaru su neko vrijeme stajale moći sv. Marcele iz Nina koje je donio neki šibenski vojnik, a dominikanci su mu platili 207 srebrnjaka. Pročulo se po cijeloj Dalmaciji o tim moćima, pa su one svečano prenesene u katedralu, a Senat odredio da se vrate u Nin.

Oltar sv. Vincencija izrađen je od drva i pozlaćen, a dao ga je izraditi 1590. godine biskup Vicko Arrigoni. Na oltaru se nalazi biskupov grb u bojama. Tu je Gospa s Djetetom, do nje sv. Vincenzo, sv. Katarina mučenica kleči s krunom na glavi te sv. Magdalena i Katarina Limska. Oltar Imena Isusova također je od drveta i pozlaćen. Ima krug s Imenom Isusovim i tri čavla. Slika predstavlja proroka Šimuna koji drži Dijete, a Veliki svećenik vrši obrezanje, kraj njih su Gospa, sv. Josip i sv. Ana, u pozadini 6 lica, a ispod sv. Dominik. Na nebu je Isusov monogram i mnoštvo anđeoskih glava. Uz redovite pobožnosti dominikanci prakticiraju svakodnevno moljenje sv. krunice. Slavio se sv. Vincenzo 4. nedjelje po Uskrsu, pjevaju se mise, lekcije, a u listopadu posebna pobožnost. Od osnutka realne gimnazije 1909. do 1930. godine dolazili su učenici u ovu crkvu na misu i sakramente.

4.2. *Bratovština Gospe od Ružarija*

Bratovština se spominje 1698. godine. Imala je kuću u Docu i na Gorici te dosta zemlje. Oltar ove bratovštine uvijek je bio jako čašćen i bogato kićen. Nova bratovština osnovana je u listopadu 1860. godine, a prva je upisana Šimica Balin p. Mate. Do 1930. godine bilo je upisano 6282 člana. Godine 1863. ustanovljena je Bratovština Vječnog Ružarija.

4.3. *Anđeoska vojska*

To je udruga koja je ustanovljena 2. svibnja 1858. godine. O tome se govori u knjizi udruge *Registro della pia confraternita della Milizia angelica*, fondata in questa nostra chiesa di s. Dominico in Sebenico. Koliko se zna, prvi je u ovu udругu bio upisan biskup Petar Mumpas. Nikakvih drugih informacija nisam pronašla, a nije mi poznato niti gdje se knjiga čuva.

4.4. *Bratovština Imena Isusova*

Ova bratovština je ustanovljena 24. ožujka 1870. godine, ali je već 1608. godine postojala bratovština istog imena u Šibeniku, no ne znam u kojoj crkvi. O njoj ne nalazim više nikakvih podataka.

4.5. *Bratovština sv. Vincenta*

Bratovština je ustanovljena 1892. godine, jer je pobožnost prema ovome svecu već dugo vremena bila tradicionalna te su 1879. tiskane posebne molitve u njegovu čast. Lekcije na hrvatskom jeziku pjevaju se na sv. Dominika, sv. Vincenca i na Gospu od Ružarija.

5. CRKVA SV. FRANE

Postoji predaja da su se franjevci konventualci 1320., kad su se doselili među gradske zidine gdje su i danas, služili crkvicom sv. Mihovila koja je sagrađena prije nego današnja crkva sv. Frane. To je bila kapela u čast zaštitnika grada, a prva, starija crkva bila je na tvrđavi.

5.1. *Bratovština sv. Josipa*

Ustanovljena je u studenome 1856. u crkvi sv. Frane, a postojala je do 1925. godine. Pravilnik je najprije odobrio o. A. Borin, zatim provincijal o. Bernard Fusaro 17. ožujka i šibenski biskup Petar Dujam Manpus 18. travnja 1857. godine. Najveći broj članova bio je godine 1856./61. Među njima bili su mnogi ugledni ljudi Šibenika toga vremena: biskup Antonio Fosco, dr. Fridrik Ante Galvani, povjesničar, Vicko Šižgorić, načelnik i dobrotvor grada, Ante Šupuk, načelnik, svi fratri i brojni drugi vjernici. Bratovština se zapravo zvala *Škola sv. Josipa za dobru smrt*. Provincijal o. Bonifacije Soldatić je 1872. godine naredio da se svake srijede služi misa za bratime na svečevu oltaru. To se održavalo do 1894. g., a kasnije se bratovština razvila u Societa operaia te ju je gvardijan Milošević raspustio.

5.2. *Bratovština sv. Ante od Padove*

Ova je bratovština postojala od godine 1683. do 1835. uz crkvu sv. Frane. Ustanovljena je svečano u nazočnosti gvardijana o. Jurija Jakutinovića, magistra Šimuna Mizerčića i ostalih redovnika. Članovi su nosili svečev pojas, a većinom su bili žene. Bilo je i uglednih članova, npr. biskup Joan Dom. Galligari i gradski knez kapetan Nikola Comero. Neke knjige ove bratovštine čuvaju se u Arhivu samostana sv. Frane u Šibeniku.

5.3. *Svjetovni Treći red sv. Frane*

O. Ljudevit Marangoni, provincijal i general reda izdaje 1871. dekret o. Celestinu Fattutiju kojim ga imenuje upraviteljem Trećeg reda sv. Frane u Šibeniku i daje mu dopuštenje da članovi smiju obući franjevački habit godinu dana nakon što se učlane u Treći red. Ova se svečanost održala na blagdan sv. Petra i Pavla, a za predstojnicu je imenovana Matija ud. Zanchi koja je umrla 1911. godine. U red je stupilo 16 žena, a prvi muški koji je obukao habit bio je don Ivan Belamarić 1871. godine, zatim težak Ante Junaković koji se po cijele noći molio po kućama gdje bi bio pokojnik.

Također je i biskup Fosco bio član ove bratovštine, zatim počasni kanonik Ivan Mazzoleni, Ivan Vidović, kanonik, Katarina, kći slavnog Nikole Tommasea i dr. Godine 1876. primljene su u Treći red sve koludrice sv. Luce svečano u svojoj crkvi, uzimajući pojas i

škapular sv. Frane da mogu biti dionice duhovnih dobara franjevačkog reda. Godine 1874. Red je svečano posvećen Srcu Isusovu. Još i danas u crkvi sv. Frane postoji Treći red sv. Frane.

5.4. Bratovština Naše Gospe Presvetog Srca Isusova

Bratovština je francuskog podrijetla. Osnovana je 1864. godine, jer su neke trećoretkinje htjele razvijati pobožnost prema BDM pod tim imenom te su htjele da se podigne oltar. Odmah su počele skupljati darove za oltar i lik Gospe. Fratri s gvardijanom o. Celestinom Fattutijem i provincijalom o. B. Soldatićem odobre bratovštinu, a biskup, pošto ju je odobrio, pripoji je nadbratovštini Naše Gospe u Rimu, 11. travnja 1879. godine. Velika svečanost održala se 28. travnja: glazba je svirala, zvona slavila, djeca pjevala, biskup je blagoslovio kip. Bratovština je imala uglednih članova svećenika, koludrica, trećoretkinja sv. Frane, dominikanka, gospode, pjesnik Nikola Tommaseo bio je član bratovštine. I ova bratovština je zamrla.

5.5. Dominikanske trećoretkinje

Dominikanske trećoretkinje je bratovština koja je osnovana 1440. godine. Nikakvih drugih podataka o njima nisam pronašla.

6. CRKVA I BRATOVŠTINA SV. MARTINA

Crkvice sv. Martina nalazila se na obali Vrulje godine 1562. Postojala je vjerojatno kad i lazaret. No, budući da zbog turskih napada lazaret nije mogao postojati izvan gradskih zidina, bolesnici su se zaklanjali u bolnicu sv. Marije u gradu od godine 1548. Crkva sv. Martina navodi se u bilježničkom spisu već 1422. godine. Zbog gradnje biskupskog sjemeništa crkvice je porušena u srpnju godine 1927., ali je nova sjemenišna crkva također posvećena sv. Martinu. Šibenčani su uvijek častili sv. Martina kao zaštitnika od zaraznih bolesti kojih je bilo puno osobito u srednjem vijeku.

Osim njegove crkvice izvan grada postojala je i druga uz sv. Franu, na Brodarici koja je zapuštena, ali je naziv Martinska ostao. Štovao se u Dolačkoj crkvi i u crkvi sv. Duha gdje se njegova bratovština združila s crkvenom 1576. i imala svećev oltar. I danas na sv. Martina Varoški župnik ima pravo služiti sv. misu u sjemenišnoj crkvi. Pjevaju se lekcije, misa i blagoslov. Nekada su vjernici iz Varoša dolazili u procesiji s hrvatskom zastavom uz glazbu. Zvona su slavila cijeli dan. Oko stare crkve bilo je zemljište gdje su bile grobnice za preminule od zaraznih bolesti, tu je bio veliki vrt s bunarom. Neko vrijeme postojala je i bratovština sv. Martina koja je oko godine 1730. sagradila svoju kuću u Varošu. Oko 1805. vlast je ukinula bratovštinu i prisvojila kuću koja je kasnije ponovno vraćena i popravljena 1817. godine. Kuća je oko 1910. prodana i preuređena za hotel, a nestalo je i natpisa s dovatka gdje je bilo ime sv. Martina.

7. CRKVA PRESVETOG TROJSTVA

7.1. *Bratovština sv. Roka*

Bratovština se spominje 1525. godine u crkvi Presvetog Trojstva. Šibensko Veliko Vijeće kaže da je podignuta kapela sv. Roka u crkvi Presvetog Trojstva u doba kad je bila u Šibeniku kužna bolest. Kapela je podignuta u čast sv. Roka »*pod čijom je zaštitom grad ostao oslobođen od takvoga biča, te je sav narod hrlio ovoj kapeli za svoju pobožnost*«. ¹⁹ Postojala je u maloj crkvisi ili kapeli sv. Roka koja se nalazila kod današnje Poljane u XVI. st. O toj crkvisi imamo malo podataka. Vojvoda Juraj Rudatović zavjetovao se da će, kad završi okršaj s Turcima, dati desetinu plijena crkvi sv. Roka. Mara Zjačić, ud. pok. Jurja u Donjem Polju, oporukom ostavlja nešto novca crkvi sv. Roka. Uz tu crkvu spominje se i bratovština. Međutim, Nikola Divinić i Josip Teodošević u ime plemića, a Petar Nadalin i Miho Bitega u ime građana i puka izjavili su 1628. godine da se protive izgradnji crkve sv. Roka, a stara je, vjerojatno, bila porušena u turskim napadima. Oni traže da se ustanovi bratovština poput one četiri velike. Generalni providur 15. siječnja 1629. nije dopustio da se bratovština sv. Roka ustanovi.

Godine 1649. i početkom 1650. kuga je pomorila gotovo cijeli Šibenik. Oba šibenska staleža, tj. plemići i građani, zavjetovali su se da će sagrađiti crkvu sv. Roka. Odabrano je mjesto na obali pred katedralom, između stare kule zvonika Teodoševića i žitnice gdje su se nalazile kućice, dućan i skladište Lovre Tetta, koji je bio dobar vjernik i zaslužan građanin. Polovicu misa nedjeljom i blagdanom kapelan će služiti na njegovu nakanu. Ipak, crkva za dugo vremena nije mogla biti sagrađena, jer je Šibenik zbog kuge postao jako siromašan. No, kad je sagrađena, s vremenom su bili potrebni popravci koje nije bilo moguće izvesti jer je bila izgrađena na mekanom terenu. Pogodbom od 2. travnja 1879. općina je dala katedrali 200 »par« za zemljište gdje je crkva sv. Roka, a crkva je porušena baš pred dolazak cara Franje Josipa I. u Šibenik iste godine. Oltar je prenesen u katedralu, glava sv. Roka sa slike s glavnog oltara danas se čuva u Gradskom muzeju, a sve ostalo nestalo je bez traga. ²⁰

7.2. *Sestre Presvetog Trojstva*

Sestre Presvetog Trojstva je bratovština koja ne prima muškarce nego je samo za žene. Zovu se sestre ili sestrima, kako su se običavala nazivati ženska udruženja. Ove sestrima postojale su barem od godine 1446. u crkvi Presvetog Trojstva. One su 1640. godine u crkvi dale napraviti grobnicu za siromahe. Osim nekoliko ostavština, drugih podataka ne nalazim, ali je vjerojatno da su imale slično djelovanje kao ostale bratovštine tog doba. Poznato je da je i crkva sv. Ivana imala bratovštinu pod istim imenom.

¹⁹ K. STOŠIĆ, *Rukopisna povijest* (kopija) u Zavodu za zaštitu spomenika i kulture u Šibeniku.

²⁰ K. STOŠIĆ, *Rukopisna povijest* (kopija) u Zavodu za zaštitu spomenika i kulture u Šibeniku.

7.3. *Bratovština Svete Marije*

Bratovština Svete Marije, koliko se zna, nalazila se u bolnici 1484. godine. Bratovština pod istim nazivom postojala je i djelovala i u crkvi Presvetoga Trojstva. Naime, u to vrijeme bilo je uobičajeno da bratovštine pod istim imenom djeluju istodobno u više crkava.

8. CRKVA SV. BARBARE

8.1. *Bratovština sv. Barbare*

Bratovština je ustanovljena u crkvi sv. Benedikta, a crkva je za vrijeme mletačke vladavine prozvana crkvom sv. Barbare. Članovi ove bratovštine bili su pripadnici vojničkog staleža. Najstariji datum spomenut u njihovoj matrikuli je 2. listopada 1588., a sama matrikula je datirana 30. siječnja 1593. godine. Mletačka vlast u Šibeniku potvrdila je bratovštinu 3. travnja 1593., a 1595. godine odgovarajuća vojna vlast za čitavu tadašnju Dalmaciju. Reorganizirana je i potvrđena 1624. godine te je određeno da u ovoj bratovštini može biti do 100 članova, nakon čega se broj povisio na 110 te na 150 članova. Od godine 1892. crkva je podložna katedrali, s vremenom je izgubila ime sv. Benedikta i općenito je poznata kao crkva sv. Barbare. Danas je ta crkvice izvan liturgijske uporabe i služi kao muzejski prostor.

8.2. *Bratovština sv. Nikole*

Bratovština sv. Nikole postojala je u više crkava. Tako je postojala i u crkvi sv. Barbare bratovština sv. Nikole iz šibenskog tjesnaca koja se spominje kad je 5. lipnja 1582. godine zatraženo dopuštenje da se u ovoj crkvi mogu pokapati preminuli članovi spomenute bratovštine. To je tražio naslovni opat benediktinskog samostana. Jedno od pravila bratstva otisnuto je godine 1851. O toj bratovštini ne nalazim više podataka.

9. BRATOVŠTINA TIJELA GOSPODINOVA

Bratovština Tijela Gospodinova ili Corpus Domini utemeljena je 10. siječnja 1356. godine u istoimenoj crkvi. Nakon nekog vremena prestala je postojati, ali je obnovljena 1452. godine. U vrijeme šibenskog biskupa Luke Tolentića 29. svibnja 1477. godine prihvaćena je matrikula koja je bila ponovno sastavljena, a biskup Bartul Bonino je 1509. godine potvrdio matrikulu. Bratovština je bila smještena u Docu. Prestala je djelovati u vrijeme francuske vladavine u našim krajevima, a sva dobra pripala su državi, jer crkva uz koju je bila bratovština nije bila župna. Crkva je zauzimanjem vjernika obnovljena 1878., ali danas ona, na žalost, više ne postoji jer je srušena, a kameni zapis s te crkve prenesen je u crkvu sv. Križa u Docu.

10. CRKVICE I BRATOVŠTINA SVIH SVETIH

Crkvice Svih svetih izgrađena je oko 1400. nad tzv. Klisurom iznad katedrale, sa zvonikom na preslicu. Natpis svjedoči da su 1441. probijene stepenice od crkve do trga katedra-

le. Kanonik, rektor crkve Jakov Prokopović, dopustio je da se na račun bratovštine 1471. izvana na crkvi od bijelog kamena načini kor. U crkvi su tri oltara: glavni je posvećen Svim svetima, drugi sv. Marku, posvećen 1589., a kasnije Gospi od Karmela. Iste godine spominje se i oltar sv. Tome apostola. To je bila jedna od sedam župnih crkava u Šibeniku koja je 1792. godine imala 13 obitelji sa 112 osoba. Od 1857. zapuštena je i služi za skladište stolne crkve, ali je nastojanjem don Krste Stošića 1925. restaurirana na račun općine i predana kao Gradski muzej. Općina je plaćala katedrali kao vlasniku za upotrebu, a zatim je 1940. muzej prešao pod upravu Općine.

Matrikula bratovštine sastavljena je 3. studenog 1428. godine, a nalazila se u biskupijskom arhivu, ali sada se za nju ne zna. Postoji samo početak prijepisa koji je objavio biskup Fosco.²¹ U matrikuli se nalaze upisani bratimi od 1428. do 1690. godine. Bratima je bilo 20 do 30, a većinom su bili zanatlije, težaci i tek po koji plemić. U mlade nedjelje svi bi dolazili na misu i primali upaljene svijeće. Na Cvjetnicu ili Uskrs primali su poslije pričesti malo vina, kao i druge bratovštine. Na blagdan Svih svetih svaki je bratim dobio svijeću i kruh za obitelj, a isto tako i na Svijećnicu. Bratimi težaci su obrađivali bratimske zemlje, a dobivali vino, te su vjerojatno plaćali manju članarinu od ostalih, ili su od nje bili oslobođeni.

Nisu imali svoje dvorane te su se sastajali u dvorani sv. Barbare. U sve nedjelje i blagdane te na misama za mrtve pjevala se poslanica i evanđelje na hrvatskom jeziku. Bratovština je imala puno ostavštine, npr. kuće, vinogradi, zemlja. Sačuvana je knjiga računa od 1523. do 1577. godine, odakle su većinom uzeti ovi podaci.

11. BRATOVŠTINA POMORACA

Ova bratovština posjeduje matrikulu pisanu talijanskim jezikom koju su bratimi odobrili 7. prosinca 1514. godine. Čini se da je ta bratovština prije postojala uz malu crkvu sv. Nikole i Julijana. U toj crkvi je oltar sv. Julijana bio na upotrebu grkoistočnjaka sjedinjenih s rimskom Stolicom. Nakon što je u našim krajevima zavladao francuska uprava, crkva je prešla u posjed pravoslavnih vjernika. Tu imamo zanimljiv popis uglednijih članova bratovštine, među kojima se navodi niz prezimena onodobnih šibenskih obitelji: Domakušević, Jelašić, Kraljić, Makorović, Milović, Paklić, Račić, Radeljić, Raljić, Ripić, Suvičević...

III. BRATOVŠTINA MAJKE OD MILOSRĐA

I. OSNIVANJE, SMJEŠTAJ I DJELOVANJE BRATOVŠTINE

Bratovština sv. Marije od Milosrđa u tvrđavi sv. Mihovila na Kaštelu, tzv. Castrum, ustanovljena je 25. travnja 1208. godine. Nastala je po uzoru na slavnu bratovštinu u Veneciji pod nazivom *Santa Maria della Misericordia* zvanu *Valverde*, tj. u zelenoj dolini. No, spominje se da je već od 1208. postojala u crkvi sv. Grizogona. Neko se vrijeme vratila u

²¹ *Folium Dioecesanum* 1892. godine, br. 66., Gradski župni ured, Šibenik.

svoju crkvu na Kaštelu. S dopuštenjem biskupa Bogdana Pušića od 10. listopada 1433. bratovština je prenijela svoje sjedište s Kaštela u crkvu sv. Grizogona, kasnije sv. Antuna, opata. Kao razlog biskup Fosco kasnije navodi premalen prostor u crkvi.²²

Bratovština je imala svoje sjedište u crkvi sv. Grizogona 50 godina, tj. od 1433. do 1483. Međutim, budući da je crkva postala premalena, a k tome se često događalo da bratovština cipelara sv. Andrije koja se već prije tu sastajala želi u isto vrijeme upotrebljavati crkvu, bratovština Majke od Milosrđa bila je prisiljena ponovno se preseliti na svoje staro sjedište, tj. na Kaštel.

Kako je bratovštini bila potrebna prikladna dvorana za okupljanje, započelo se godine 1476. s njezinom gradnjom na mjestu gdje se danas nalazi, uz samu Novu crkvu. Dovršena je godine 1494. Ispred dvorane uz ulicu, napravljeni su prostori za male trgovine, a ugao između ulica napravljen je u obliku kamenog stupa na čijem je vrhu kapitel u obliku ljiljanovih listova. Do njega je u kamenu skulptura Pietà, a uz nju dva anđela koji plačući uzdižu ruke. Prozori dvorane su u gotičkom stilu, jedan dio je danas uništen. Na pragu ulaznih vrata u dvorište ispred dvorane mogu se i danas vidjeti grobovi biskupa Luke Tolentića i kapelana Jerolima Pesara, a između njih je znak ove bratovštine. Isti se znak nalazi i na pragovima dvorišnih vrata Nove crkve, na čijem se gornjem pragu ističe veliki natpis MATRI MISERICORDIAE. U dvorani je bio drveni oltar, a na zidu iza oltara slika autora Mihovila Prkića. Kamena govornica smještena je nad vratima starijeg dijela zvonika, a povrh nje kamena školjka. Godine 1610. dvoranu su popločali Ante Nogulović i Ante Marušić. Pod stropom visi drvena kazaljka s rukom.²³ Priča se da bi svojim okretanjem označavala tko je prilikom izbora određen za člana uprave.

Kratko vrijeme nakon gradnje dvorane počelo je i zidanje Nove crkve, i to od 1490. do 1516. godine. Ninski biskup Juraj Divinić, Šibenčanin, blagoslovio je 1505. godine temeljni kamen Nove crkve i darovao 4 kaleža od kojih se jedan i danas nalazi u Novoj crkvi. Izgleda da je 1516. crkva bila gotova. Bila je vrlo otmjena, sva od bijelog klesanog bračkog kamena koji je jednak iznutra i izvana.²⁴ Za gradnju nove crkve bratovština je proдала neke starije kuće i to godine 1515., odobrenjem tadašnjeg biskupa Ivana Staffilea, kad je u upravi crkvenih dobara bio Pavao, sin slavnoga graditelja katedrale Jurja Dalmatinca.

Crkvu je posvetio biskup Vinko Arrigoni 23. travnja 1619. o čemu svjedoči natpis uklesan iznad triju lukova pod korom u crkvi.²⁵ Ovaj natpis uklesao je Jakov iz Mletaka za 24 lire koje je primio 19. veljače 1620.²⁶

²² *Folium Diocesanum bratovštine Majke od Milosrđa* u Šibeniku iz godine 1891., str. 100. piše: »e incomodo l'accesso«, Gradski župni ured, Šibenik.

²³ Blizu kazaljke bila su obješena dva rebra od deve, koje su ubijene ispred Šibenika za vrijeme rata s Turcima (1646.–1647.).

²⁴ U nedostatku novca za nastavak gradnje bila je upotrijebljena ostavština Perice ud. Jurja Radoje od godine 1508. s dopuštenjem papinih legata. Odluka o ovome nalazi se odmah na početku: *Matricola della confraternita di Valle - Verde*, iz Nove crkve, str. 4. O bratovštini Majke od Milosrđa piše u svom članku: K. ZORIĆ, *Crkva »Majke od Milosrđa« u Šibeniku, ili »Nova crkva«*, Biskupijski Vjesnik, Šibenik, 1940. (Godina XV), br. 7–9, str. 67–69.

²⁵ »REGUM REGIS JESU CHRISTI ANNO 1619. 23. aprilis Vincentius Arrigonus Siben. templum hoc et Altare majus ad honorem. Dei et B. Virgini, inclusis in eodem Altare reliquiis SS. Joanis Baptistae, Thomae Apostoli et Barbarae Virginis et Mart. consecravit, curate Paulo Capi Superiori.«

1.1. *Titul bratovštine Majke od Milosrđa*

Budući da je bratovština dobila svoju crkvu i dvoranu, može blagdane slaviti u svojoj vlastitoj crkvi. Od dovršenja Nove crkve slavi se kao glavni blagdan Svijećnica.

Biskup Fosco tvrdi da se tada u Novu crkvu premjestila prastara bratovština Majke od Milosrđa i doslovce nastavlja: »col titolo della Purificazione di Maria Vergine, cui fu dedicata la chiesa che divenne la sua festa principale, nel giorno 2 febbraio.«²⁷ Tvrdnja biskupa Fosca mislim da nije točna, jer na pobočnim vratima crkve piše: MATRI MISERICORDIAE DICATA. Sadašnja Matrikula Nove crkve u ovoj je stvari prvorazredno vrelo. Nigdje, ni u Matrikuli ni u nijednom starom spisu ne navodi se titul: Purificatio nije titul bratovštine, a ni crkve, već samo: festa »nostra«,²⁸ glavni blagdan bratovštine i to oduvijek, dakle još prije dolaska u Novu crkvu.

Purificatio nije nikada bila ni postala niti titul bratovštine, a još manje titul crkve. Prema Matrikuli na blagdan Purifikacije primaju se na najsvečaniji način nova braća. Tog dana čita se skupljenoj braći Matrikula od početka do konca. Zatim svaki bratim dobiva jednu glavu kruha i zelenu svijeću »in signo di carita«. Nema sumnje da su taj vanjski ceremonijal i parada puno pridonijeli da je Purificatio zaista bila i ostala »festa nostra« i »festa principale«.

U Matrikuli koja je redigirana 2. veljače 1438., dakle gotovo 100 godina prije dovršenja crkve, već je bio govor o Purifikaciji, ali ne kao o titulu, već kao o glavnom blagdanu bratovštine.

1.2. *Matrikula Majke od Milosrđa*

U arhivu Stolne crkve nalaze se Matrikule sve četiri velike bratovštine i neke od malih. Ova nosi naslov *Matricula della confraternita di Valle – Verde*. Lijepo je uvezana, pisana na pergameni vrlo lijepim gotičkim rukopisom. Ima tvrdi uvez, a korice su obložene pergamenom. Pisana je 1451. ili 1452. godine, dakle u drugoj polovici XV. st. Format je 35,5 x 26 cm. Ima 140 listova. Prva je stranica lijepo ukrašena, neka slova iluminirana.

Poslije sadržaja je popis prvih bratima, zatim slijede ostali. Ima 120 upisanih plemića, 359 ostalih bratima, neplemića, a na drugom mjestu 460 bratima. Od onih uglednijih vrijedno je spomenuti tri biskupa: Juraj Šižgorić, Bogdan Pulšić, Juraj Divinić, zatim mnoge ugledne zlatare, klesare, slikare, kanonike, plemiće te brojne ugledne žene.

Matrikula ove najuglednije bratovštine počinje ovako: »Nel nome del Dio padre e del fio e del spirito santo e de la itemerita virgina madona santa Maria dulcissima soa madre, e del beatissimo archangelo miser san Michael...«

²⁶ *Računi bratovštine Majke od Milosrđa* iz Nove crkve od godine 1590.–1625., br. 75.

²⁷ *Folium Diocesanum bratovštine Majke od Milosrđa* u Šibeniku iz Nove crkve, godine 1891., str. 100.

²⁸ O problemu titula bratovštine dobro je usporediti: *Matricula della confraternita di Valle – Verde*: u Šibeniku iz Nove crkve, str. 23.

Članovi ove bratovštine, uz spomenute bijahu veliki graditelj katedrale sv. Jakova Juraj Dalmatinac Matejev, njegova supruga Elizabeta i njihov sin Pavao koji je godine 1515. kao glavni bratim vodio brigu o gradnji Nove crkve.

1.3. *Struktura bratovštine*

Članovi su doista njegovali razne i mnoge pobožnosti. Pjevali su mise i večernje u nedjelje i u zapovijedane blagdane, zatim Gospine litanije uoči njezinih blagdana, večernje i litanije pri zadušnicama preminulih članova bratovštine, itd.

U rujnu i listopadu se, po naredbi gradskog kneza i biskupa, zbog pogibelji od rata pjevaju 29 večeri zaredom litanije.²⁹ Uz redovite procesije imaju i svoju procesiju na Veliki petak, iako je već cijelim gradom bila noćna procesija. Kapelani su za Gospine blagdane, Svijećnicu, sv. Luku, Mladence i još neke blagdane pjevali živote svetaca.

Prema kapitulima u Gospinoj bratovštini može biti samo 110 članova koji se biraju na Svijećnicu, ali se svećenici, plemići i žene mogu upisati bez obzira na taj broj. Upisnina stoji jedan dukat. Onima koji ulaze čita se pravilo. Bratimi glasuju za novoga člana pomoću tablica na kojima bi zapisali svoje ime. Ti su se glasovi stavljali u kapu, vadilo se 12 glasovnica, a oni su birali upravu i bratime do broja 110. Novi član odmah bi nabavio tuniku. Svaki je trebao živjeti sveto po zapovijedima Božjim i crkvenim.

Članom nije mogao biti heretik, javno ekskomuniciran, psovač Boga ili svetaca, ako se u godini nije barem jednom ispovijedio i pričestio, ubojica, onaj koji tuče roditelje, koji se obukao kao bratim u drugoj bratovštini, koji sije smutnju, koji kleveće i sl. Pazilo se je li plemić dostojan da uđe u bratovštinu, je li pobožan, je li tjelesno bolestan, jer je mogao biti izabran u Veliko Vijeće ili kao član druge službe, pa je trebao biti besprijekoran. I redovnice su mogle biti primljene, ali se i za njihovu pobožnost pomno raspitivalo, jesu li pobožne, žive li u strahu Božjemu, jesu li podložne poglavarima itd.

Tko bi psovao Boga ili svece bio je izbačen. Isto tako onaj koji psuje »oca ili mater«. Tko udari službenika bratovštine plaća globu, tko ga okrivi biva izbačen. Posebne su kazne onima koji siju međusobnu neslogu ili su neposlušni i prkosni. Ako netko nešto ukrade, mora vratiti, ako ne, istjeran je iz bratovštine.

Tunike su samo bijele s kukuljicom, a na prsima imaju znak, tj. slovo, Gospino i pojas. Oblačili su ih i u korizmene nedjelje, na Veliki petak, tri dana Uskrsa, na Mladu nedjelju na Svijećnicu, Blagovijest, Veliku Gospu, Pohodjenje Marijino, na blagdan Svih svetih, Dan mrtvih, Božić, Obrezanje Gospodinovo, Tri Kralja, Tijelovo, sv. Jakova te kad naredi biskup ili knez.

²⁹ U tako teškim ratnim prilikama knez i biskup preporučuju molitve. U gradu su baš bratovštine bile one koje su imale takvo djelovanje. O tome čitamo u: *Racunima bratovštine Majke od Milosrda* u Šibeniku iz godine 1623.–1646., br. 316.

1.4. Briga za preminule članove

Preminuli bratimi se pokapaju obučeni u tuniku, a ostali su dužni doći na pokop obučeni u tunike sa svijećama, inače se plaća globa. Pokojnika nose bratimi. Držali su tunike u kapeli ili crkvi, a ne kod kuće da se netko ne bi poslužio za maškaranje.

Tko nije član ne smije tuniku oblačiti, član je ne smije nikome posuditi niti darovat ili prodati. Svi su išli na pogreb biskupa ili njegova vikara, kneza ili njegove žene, jednako tako obučeni.

Kad je pogreb bratima, zvoni veliko zvono da se bratimi skupe. Na glas maloga zvona oblačili su tunike i uzeli svoju svijeću. Išli su u redu dva po dva u crkvu. Na glavu bi navukli kukuljicu.

Kod kuće žalosti pjevaju, zatim nose pokojnika. Prije nego ga spuste u grob, svi bratimi tri puta glasno govore klečeći: »*Isuse Kriste smiluj se!*« Nekada su bratovštine imale svojega grobara, posebno u vrijeme raznih kužnih bolesti. Ako je neki bratim siromašan, bratimi se brinu za njegov pokop. Pri pogrebu bratimi »ne smiju nositi ruže ni ikakav drugi cvijet, naranču, jabuku ili upadni nakit bez dozvole nadziratelja. Idu oborenih očiju na zemlju s molitvom na ustima i u srcu sa svom poniznošću i ustrpljivošću, ni s kim ne govoreći po putu osim sa svojim drugom«. ³⁰ Na drugom mjestu se kaže »ko god od braće u tuniku obučen bude išao po ulici i nosio cvijet, jabuku, naranču ili koju drugu ispraznost plaća 4 solda«. ³¹

1.5. Ostali običaji bratovštine Majke od Milosrđa

Svaki je bratim dužan doći u kapelu kad su 4 Gospina blagdana i u Mlade nedjelje, inače plaća globu. Tko dođe diže za znak svoju tablicu. U Mlade nedjelje svaki bratim daje jedan soldo milostinje. Na skupštini nitko ne smije govoriti bez dopuštenja upravnika. Svaki mora prihvatiti da bude upravitelj kad je za to određen, ili kad na njega dođe red, svaki mora nositi križ, nositi svijeće, pokojnika, moliti kad je za to određen. Nova uprava se birala na sv. Luku. Stari upravnici su morali novima predati stvari, a ako to netko ne bi htio učiniti, zvao bi se u pomoć gradski knez i Veliki Dvor.

Kad bi koji general došao službeno u grad, bio je običaj da ga svečano dočekuju četiri glavne bratovštine obučene u tunike te da ga prate po ulicama. Ovi iz Nove crkve kitili su ulicu zelenilom, izložili bi generalov grb u bojama, palile bi se rakete i sl. Kad je biskup svečano dolazio u Novu crkvu, pred crkvu bi se stavljaio biskupov grb. Na velika slavlja donosila se gradska zastava sv. Mihovila.

Godine 1800. istaknuta je ponovno dužnost bratima da sudjeluju na misama za blagdane i u procesijama. Bratovština treba platiti Sekretarijatu državne delegacije, ako želi držati sjednicu. ³² Da bratimi sami mogu birati prokuratora odlučeno je 5. ožujka 1789. Biraju po

³⁰ Matricola della confraternita di Valle – Verde u Šibeniku, Nova crkva, Šibenik, str. 27.

³¹ *Računi bratovštine Majke od Milosrđa* u Šibeniku iz godine 1623.–1646., br. 305.

³² Tako npr. bratovština plaća 3 lire Sekretarijatu državne delegacije da bi mogla održati svoju bratimsku sjednicu, 20. veljače 1808. godine.

redu građanin, pučanin, tako da ne bude uvijek iz istog građanskog sloja. Građanima se drže oni koji žive o svojem imutku, a ne bave se zanatom. Pučani su obrtnici, trgovci i težaci.

Na spomen selidbe bratovštine Majke od Milosrđa iz crkvice na tvrđavi u Novu crkvu, svake godine uoči Svijećnice Gospina slika bila je u procesiji nošena u crkvicu na tvrđavi. Isto se činilo i uoči blagdana Velike Gospe. U toj svečanoj procesiji sudjelovao bi Stolni Kaptol, svjetovno i redovničko svećenstvo, općinske vlasti i sve gradske bratovštine.

Godine 1828. oko šibenske tvrđave bilo je podignuto groblje i biskup Philip Bordini je držao zgodnijim da se slika Gospe od zdravlja prenese zauvijek u katedralu. Ovaj prijenos slike izvršen je zadnji put godine 1834. To je bila posljednja procesija s tom slikom. Iako se procesija više ne obavlja, u prvi korizmeni petak pjeva se sv. Misa za pokojne bratime, kao i prije. Svečanu funkciju predvodi biskup, a sudjeluje čitav Kaptol.

1.6. Oltari i inventar bratovštine

Bratovština Majke od Milosrđa zaključila je 1722. godine da se u Mlecima, kod Marka Torresinija, naruči veliki oltar i da se uredi onaj sv. Križa. Glavni oltar bio je gotov za dvije godine. Napravljen je od crvenog veronskog mramora, istarskog kamena, te od bijelog i zelenog mramora iz Geneve. Antependij izgleda kao da je iz novijeg vremena. Na njemu su tri reljefa: Gospa pod plaštem zaštićuje bratime u tunikama – togama, sv. Luka koji piše Evanđelje i sv. Juraj na konju ubija zmaja. Na sredini je tabernakul sa četiri zelena stupića, a na vratašcima je lik Uskrsnuća. Iznad tabernakula bila je postavljena slika Majke Milosrđa, koja je donesena iz Mletaka 1618. pa je i ranije stajala na glavnom oltaru. Osim glavnog oltara, crkva ima dva pobočna, identična mramorna u baroknom stilu iz 1890. godine. Jedan je sv. Križa, a drugi sv. Špiridiona.

O grobnicama ima puno podataka od kojih spominjem samo neke. Majstor Kiselović 1592. učini 4 grobnice kod oltara sv. Jurja. Majstor Ante 1601. učini 10 grobnica pod korom i za to je primio više od 105 dukata.³³ Majstor Vicko učini 11 znakova bratovštine na grobnicama 1624., dok je neki majstor Marko 1634. stavio druge znakove. Za nove grobnice kod sv. Ane potrošila je crkva »65 par« godine 1820. Novih 20 grobnica bratovštini je 65 godina kasnije za 220 forinti izradio Jakov Pasini. I danas se vidi 10 ploča s monogramom Gospine bratovštine. U Novoj crkvi pokopani su i vojnici koji su poginuli godine 1663. pri eksploziji barutane na tvrđavi sv. Ane, 15. veljače.³⁴

Ostavštine su mnogobrojne. Prije agrarne reforme Novoj crkvi su pripadale mnoge zemlje u Donjem polju. Nova crkva je imala puno kuća. Srebrnina od starine nije sačuvana nego prodana i kupljeno je novo srebro. Crkva ima 6 srebrnih kandelira na kojima je naznačena godina 1697. a svi drugi kandeliri su iz 1722. Godine 1533. navode se rukom pisana tri misala, gradual, kvadrogezimal, litanije i Gospine lekcije – životopisi.³⁵

³³ *Računi bratovštine Majke od Milosrđa* od godine 1590.–1625., br. 24, 25, 26.

³⁴ *Registar sepulture bratovštine Majke od Milosrđa* od godine 1635.–1678., br. 34.

³⁵ K. STOŠIĆ, *Rukopisna povijest u Muzeju grada u Šibeniku*, str. 19.

Dujam Vušković sin Marina iz Splita primio je za sliku na zastavi bratovštine 85 lira i 10 solda. Za sliku i poliptih Gospin, 6. listopada 1513. isplaćeno je 5 mletačkih zlatnih dukata, no ne zna se tko ju je radio. Od godine 1518. navode se tri Gospe osim one od Kaštela i jedna izrezbarena u drvu s Djetićem koji je »da alabastro«.³⁶ U *Inventarima* i *Računima* nalazi se još dosta podataka o zastavama, slikama, kipovima koje su bratimi naručivali, dok se od relikvija navode trn Isusove krune, moći od glave sv. Luke, Bartula, Katarine i Ivana Zlatoustog, prst sv. Kristine, dvaju mladenaca, sv. Barbare, sv. Julijana, sv. Tome, sv. Brigite.

IV. BRATOVŠTINA SV. DUHA

I. NASTANAK I DJELOVANJE BRATOVŠTINE

1.1. *Matrikula bratovštine Duha Svetoga*

Format matrikule je 36 x 27 c. Ima 120 stranica pergamene. Pisana je u dva stupca, no ima 7 stranica na pola pisanih, 8 stranica pisanih na manje od pola stranice, 6 ih sadrži imena bratima, 15 stranica nosi razne bilješke i naredbe, a ima još 77 stranica potpuno praznih. Matrikula je uvezana u drvene korice obložene crvenim baršunom – velurom. U sredini korica je lijepo izrađen lik Boga Oca i Duha Svetoga, i to iz srebra poznatog Horacija. Na uglovima korica izrađeni su u srebru znakovi četiriju evanđelista. Matrikula je pisana krasnim gotičkim rukopisom u XV. st. talijanskim jezikom. Samo su dva slova iluminirana, djelomično pozlatom. Mnoga su početna slova u crvenoj, modroj ili žutoj boji s jednostavnim ornamentom cvijeća i zavijutaka koji jako sličje kodeksima iz XIV. st. kod šibenskih konventualaca. Umjetnik je imao namjeru da što sjajnije iskiti matrikulu, ali ga bratimi nisu mogli pristojno platiti.

Matrikula se dijeli u tri dijela. Prvi dio ima 32 kapitula na str. 23–36, drugi 24 kapitula na str. 43–50, 59, 61, 63, 65, 69, 71, 73 i 75, dok je treći popis bratima svećenika i plemića, njih 16 na str. 83, te popis od 240 druge braće na str. 85–87. Na str. 103 je popis braće koja imaju tuniku, a na str. 111 popis sestara, njih 32, koje imaju tuniku. Ova nam imena i prezimena daju dokaz o hrvatstvu grada Šibenika za mletačke vladavine.

Donosim ovdje nekoliko prezimena staroga Šibenika: Dobroević, Pribislavić, Vratoević, Miršić, Butković, Bogdanić, Benković, Radoslavić, Običenović, Ratković, Milković, Vrančić, Hrvatinić, Draganić, Krelja, Milinović, Tomšić, Ban, Vukoslavić, Dragošević, Vitković.

Na str. 9–17 nalaze se naslovi pojedinih kapitula. Matrikula ima svoj uvod i početak. Navodim ga djelomično:

»Perche intorno dela gouernatione de populo sono grandenissimi pericoli specialmente si queli li quali anno la cura sopra qualche offitio. Et acioche veruno possa trouar la scusa questo libro e compliato cum grandenissima diligentia et cum grandenissimi legi et constitutioni, perche e la lele non fossi trouada cadaun poria uiuer a sua posta et perche e sento senza lege o senza li ordiní...«

³⁶ *Inventari bratovštine Majke od Milorsda iz Šibenika, godine 1553.–1662.*, br. 1.

U ovom početku matrikule spominje se da je bratovština počela godine 1022. No, izgleda nevjerojatno, ali bi moglo biti vjerojatno, da je ona starija od drugih šibenskih bratovština u Novoj crkvi, sv. Ivanu i sv. Marku. Spomenut ćemo još kasnije umetke na slobodnim stranicama matrikule. Na 2. stranici je prijepis dopuštenja kneza kapetana Kristofa Marcela da bratimi mogu obući tunike.³⁷ Na stranici 76 i 77 nalazi se dopuštenje da se u crkvi može držati Sakrament.³⁸ Na 105. stranici ispisana je odluka od 28. svibnja 1627. Antuna Pisana, generalnog prokuratora Dalmacije i Albanije, kojom dopušta da se četiri šibenske bratovštine, tj. četiri velike bratovštine i predstavnici puka, mogu žaliti »na represalije gospode«. Ta je odluka bila javno oglasena narodu trubljom i bubnjem.

Još se tu nalaze naredbe bratima o darovima starješinama, odluka o spajanju bratovštine sv. Martina s ovom.³⁹ To spajanje zbilo se godine 1576.

Postoji i jedna hrvatska matrikula bez oznake godine, ali sudeći po pismu nije starija od 1750. Priredena je po starijoj talijanskoj, ali je nepotpuna. Ima uvod i početak, te na koncu popis bratima. Zbog jezika navodim dio uvoda:

»Pocetak matrikule suetoga Duha od grada Sibenika. Na postegne od samoga i blase-noga Troistua do gest Otca, Sina i Duha suetog i na postegne od suete i blasene Diuice Marie maiche Gospodina Issusa Issusachersta i od suega duora nebeschoga i na postegne od suete maiche crique chatolicanske i na postegne slaunoga i suetoga Michovila archange-la nassega obraniteglia i na postegne slaunova i suetoga Marcha euangelista naseha obrani-teglia i vladauca i na postegne slaune i prisuitle duxdeue Gospode Mletasche i sue blasene i postouane chomunitadi od Sibenicha...«

Prvih pet naslova originala vidi gore, a ovdje navodim naslove pojedinih poglavlja matrikule:

1. Nareduje se suaki brat ali sestra kad gima ulisti u sculu neka plati nasso sculi yedan dukat, ucini capu za sebe i kune se na euangeglie ali matrikulu.
2. Kad sin bude ulisti na misto occa.
3. Kada brat bude chtiti ulisti na misto suoga brata mertua na ki nacin ima se uzeti.
4. Kad bi chtila ulisti nassa neuista u nasso sculi za sestru po smerti suoga muxa a brata nassega.
5. Da officiali nemogu stati u duoru nego samo yedno godischte.
6. Prema onim koji refudaju officij u komu budu obrani.
7. Prema onima koi bi psouali ali zlo cinili komu offitialu od nasse scule.
8. Pena onom koi bi brata psoua ali zlo cinia.

³⁷ 1449. 23. maii... concessit licentiam et libertatem frateleae sue scholae congregationis ecclesiae sancti Spiritus di Sebenico quod homines dicte frateleae possint et ualeant diebus consuetis se uestire capis suis et per licentiam exercere iuxta solitum devotiones et processiones ad honorem omnipotentis Dei et gloriosae Virginis Mariae et totius sanctae ecclesiae et bonum statum III. RR. m. Venetiarum huiusque civitatis Sibenico.

³⁸ To biskup dopušta 10. svibnja 1616. pod raznim uvjetima. Jedan od tih uvjeta jest da crkva treba biti zatvorena u vrijeme kad pred njom na maloj poljani narod pleše. Dotična poljanica je bila popločana deset godina ranije, tj. 1606. godine.

³⁹ Spajanje ovih bratovština dogodilo se 1576. godine. Uvjeti da bratimi sv. Martina ulaze u bratovštinu Sv. Duha jest da imaju svoj oltarić u crkvi gdje će se služiti šest misa na godinu za bivšu odnosno pripojenu bratovštinu. Tom prigodom predali su bratimi bratimima iz Sv. Duha kuću, vinograd Utvina, katež, relikvijar i još neke manje vrijedne stvari.

9. Pena ako koi brat bude sramotia nassu neuistu.
10. Koi nacin ima se derzati, kada bude umriti Gn Biskup ili Gosn knez.
11. Pene onim koi ne bi dosli na pogreb od nassega brata mertua.
12. Pena onim koi nebi dosli na pogreb kada umre koi od biteli nassega brata.
13. Koi nebi imao suoiu tunigu kad bi umro koi od nasse scule.
14. Koi nebi prikrixio svoju tablicu do soldina i ako umre na ki nacin ciniti.
15. Kad bi pogiba uan Sibenika u urime moritadi.
16. Cassu derzana nassa brachia i sestre pohoditi nassu crikuu.
17. Ka su derzani doiti obuceni u tonigu.
18. Da se yma obsluxiti nassi prokuraturi u suaku stvar potribnu za nassu sculu.
19. Pena koibi ukrea nassoi sculi.
20. Koi bi strati pinez brez testira superiuri.
21. Kako se ijma uzderzati scup od XVI kad ne bi sloxni bili.
22. Pene onima koibi gourorili zlo od nassih naredba i kasse bude moliti za izagnani.
23. Da niedan od nasse scule moxe kupiti ni prodati sam za sculu brez testira.
24. Od kolte kojje budu po sve godische od nasse scule.

Svaki je brat dužan platiti soldin svake sedmice za misu kad koji umre, dva soldina za obrađivanje crkvenih zemalja, isto tako dva na Svijećnicu, a soldin za »nuncija ili nachara« tj. oglašavatelja. Po starom običaju bratimi su davali »sculi« barilo vina, a ona njima vrč vina na Veliki petak, glavu kruha i srdelu na Badnji dan ili Božić, na Duhove i Dan mrtvih. Na Svijećnicu su dobivali i svijeću »kandeloru«.

Bratimi su imali ponekad i zajedničke ručke, a pogotovo na Duhove. Godine 1795. potrošili su za objed 1062 lire. Članovi uprave imali su svoj objed drugi dan Uskrsa. Hranu je blagoslivljao kapelan, ali od blagoslovljenog bili su dužni poslati siromašnim bratimima u hospitalu sv. Lazara, bolnici i svim bolesnim bratimima. Na drugi dan Duhova, na sv. Stjepana, na drugi dan Uskrsa i na Dan mrtvih čitala se braći matrikula i tom prigodom bili su ponuđeni smokvama i rakijom. Za primanje novog brata trebalo je 2/3 glasova.

Tunike su bile od bijele vune. Braća su ih morala oblačiti tri dana o Božiću, na Novu godinu, na Tri kralja, na sve nedjelje kroz korizmu, tri dana o Uskrsu, na sv. Marka, sv. Filipa i Jakova, na Uzašašće, Tijelovo, na sv. Jakova, Mihovila, Šimuna i Judu, na blagdan Svih Svetih, u nedjelje bratovštine, pri pogrebu bratima, na Veliki Četvrtak i Petak, na Dan mrtvih te kad zapovijedi biskup ili knez za procesiju. Bile su određene kazne u novcu za one koji nisu prisustvovali pogrebu, procesiji, zadušnicama ili kad se na Sv. Stjepana i drugi dan Uskrsa čitala matrikula u bratimskoj kući.

Bratovština je više puta sudjelovala na javnim necrkvenim svečanostima. Tako su pucali za veselje, kad je 29. prosinca 1627. Alvizo Zorzi postao generalnim providurom Dalmacije i Albanije. Isto tako, palili su umjetne vatre s tvrđave 16. veljače i 14. ožujka, kad je doputovao u Šibenik generalni providur D. Dolfin. 16. siječnja 1688. godine sudjelovali su u povorci u tunikama, kad je Corner stigao k njima poslije pobjede. Svake godine išli su u povorci, kad se svečano dizao od kneza kapetana šibenski barjak sv. Mihovila i nosio u crkvu sv. Ivana. Crkva sv. Duha imala je svoje posebne svečanosti na sv. Petra, Oršulu, Stjepana i Martina, kad su se pjevale »lekcije«. Danas ih više nema, jedino se pjevaju lekcije Gospe od Karavađa, na obližnjem istoimenom brdašcu kod Tisnog na otoku Murteru. Od godine 1504. do 1855. postojalo je u Šibeniku šest malih župa, jedna od tih je

pri sv. Duhu. No, bratovština je imala svojega kapelana kojega je plaćala.⁴⁰ Godine 1681. dobio je 732 lire za cijelu godinu, 1741. godine 400, a 1801. svota je iznosila 800 lira.

1.2. Bogata ostavština bratovštine

Arhiv crkve sv. Duha ima 399 svešćića. Brojevima je označena svaka knjiga i svezak. Postoji u arhivu popis pod naslovom *Carte della parrocchia di San Spirito dall'anno 1447.—1838*. To su spisi o zemljama, daćama, crkvenoj imovini, a najviše je knjiga o računima. Najstariji spis ovog arhiva je pergamena od 24. studenog 1447. To je oporuka Rade, žene Ostoje Sotke, kojom ona imenuje svog baštinika, a crkvi dariva 4 male lire. Iz arhiva su, na žalost, nestale mnoge knjige i spisi.⁴¹ Veći dio Šibenika sa crkvama i samostanima izgorio je 28. 8. 1458. Tada je izgorjela i crkva sv. Duha. Iste su godine bratimi odlučili s crkvenim vlastima da je restauriraju. Radove je trebao preuzeti bratim sv. Duha, umjetnik i majstor Ivan Pribislavić, koji je s arhitektom šibenske katedrale Nikolom Fiorentincem izradio umjetničke stube crkve sv. Ivana u Šibeniku.⁴² No, crkva se nije obnavljala. Tek 1592. Antun Nogulović, domaći umjetnik, načinio je nacrt za crkvu,⁴³ a zajedno s Ivanom Prokićem obnavljao stube uz bratimsku kuću. Već slijedeće godine Antun se posvadao s bratimima i stube prepustio majstoru Prokiću. Nogulović je porušio cijelu staru apsidu crkve sv. Duha i podigao potpuno novu. Za taj posao primio je plaću od 4029 lira. Novu palu glavnog oltara napravio je Šibenčanin u Mlecima Juraj Božičević. Pročelje crkve je s polulukom kojem je uzor šibenska katedrala. Ova rijetkost utjecala je na gradnje crkava i izvan Šibenika: crkva sv. Roka u Splitu kod Peristila, crkva sv. Spasa u Dubrovniku, crkva Navještenja u Hvaru, Madonna dei Miracoli i s. Zaccaria u Mlecima. Na pročelju crkve nalazi se natpis, djelomično je nečitljiv, jer se kamen istrošio. U natpisu se spominje Piakarić, ali se u spisima on nigdje ne spominje. Crkva je dugačka 7 klaftera, a široka 2 i pol. Šibenski umjetnik Mihovil Parkić je oslikao crkvu.

Na gradnji crkve radili su mnogi majstori, među kojima ističem ove: Mihovil i Vicko Prokić, Antun Marušić, Ivan Montiello, Melkior Tetta, Ivan Dvoričević i Nikola Mazaiin. Konačno je 1642. dograđen pročelni zid i jedan pobočni. Slijedeće godine dogovorena je izrada reljefa sv. Duha s Jakovom Cavallottom i Jeronimom Mondellom za 43 dukata. To umjetničko djelo je, na žalost, propalo, a krajem XIX. st. na pročelje crkve postavljen je novi reljef koji prikazuje golubicu, ali taj novopostavljeni reljef nema nikakve posebne

⁴⁰ To da je i bratovština Duha Svetoga imala svojeg posebnog kapelana kojega plaća nije u Šibeniku, a ni drugdje u Dalmaciji gdje su u to vrijeme bratovštine cvale, nikakva novost, naime, sve su velike bratovštine Šibenika i Dalmacije to imale.

⁴¹ Od onog što je preostalo spominjem: *Račune bratovštine Sv. Duha* u Šibeniku od 1588. do 1624. godine, zatim od 1626. do 1637. godine; od 1681. do 1732. godine; od 1732. do 1841.; od 1754.; od 1848. do 1853., zatim *Popis crkvene imovine bratovštine Sv. Duha* od 1560. do 1709. godine, *Zapisnik bratimskih sudaca bratovštine Sv. Duha* od 1512. do 1628.; *Zapisnik bratimskih sjednica bratovštine Sv. Duha* od 1642. do 1788. godine.

⁴² O tome vidi rad P. KOLENDIĆ, *Stube na crkvi sv. Ivana u Šibeniku*, u: *Starine SAN* za 1922., posebni otisak, 2.

⁴³ Addi 20. zugno mo. Antonio Nagulouich a bon conto della schizzo fatto da lui della fabbrica talari otto a L. 694. talaro dalmato 49:12. Iste godine dobio je Nogulović, koji je bio domaći umjetnik, 126 lira za neke radove po crkvi sv. Duha.

umjetničke vrijednosti.⁴⁴ Sadašnji mali barokni zvonik izgrađen je 1745. godine. Utrošeno je 230 lira koje su dobivane od milostinje bratovštine. Kasnije su na crkvi izvršeni veći popravci od godine 1878. do 1880. Biskup Fosco je htio da se u crkvi postavi natpis, a sam ga je blagoslovio. Natpis glasi.

D. O. M. TEMPLUM HOC SPIRITI SANCTO DICATUM PENE EX INTEGRO VETERE COLLABENTE
EX DEVOTA CONFRA TERNITATIS CVRA RESTAVRATVM JOANNE BULAT ANTONIO DUNCHICH
BONORVM ET EIVSDEM ADMINISTRATORIBVS AB ANTONIO JOSEPHO FOSCO EPISCOPO
SICENSI CONSECRATVM FVIT XVII KAL SEPTEMBRIS MDCCCLXXX
D GREGORIO LO CICA MARINI RESTORE

Stari pločnik ispred crkve i ploče s grobnice bile su uklonjene godine 1843. i 1844. Nove grobnice za braćime po njihovoj želji izradio je kod sv. Ane godine 1829. Ivan Skarpetio, klesar.

1.3. Oltari crkve Duha Svetoga

Na glavnom oltaru je nekada postojao drveni reljef koji je predstavljao dolazak Duha Svetoga nad apostole. Ovo zanimljivo gotičko djelo rađeno je vjerojatno poslije nego je crkva zapaljena. Oltar je prenesen u bratimsku dvoranu, a kasnije u crkvu sv. Barbare. Palu glavnog oltara izradio je Juraj Božičević 1614. Da se zvao Božičević, o tome nema sumnje.⁴⁵ Ovu sliku je restaurirao slikar Giuseppe Dupre za 7 talira 1781. godine.⁴⁶

Početak našeg stoljeća Karlo Mihalevi »restaurirao« je sliku sv. Duha, te više nije moguće prepoznati pravu vrijednost Božičevićeve pale. Tabernakul je drveni s reljefom Krista i anđelčića iz XIX. st. Nekada je na tom velikom oltaru bio antependij izrezan u drvu. Današnji je nabavljen iz Mletaka, ali nema umjetničke vrijednosti. U crkvi je još nekoliko oltara; sv. Martina, sv. Stjepana, oltar sv. Križa ili sv. Elizabete, Gospe od Karavaja. U crkvi ima još dosta originalnih slika, ali bez umjetničke vrijednosti. Današnju bratimsku zastavu naslikao je godine 1849. Ivan Squarciano za 10 funti.

1.4. Imovina bratovštine Duha Svetoga

Već godine 1494. dopustio je knez kapetan da se podigne crkvena dvorana. Ona je danas ostala ista. Dolje je konoba na dvojna vrata s izlazom na dvije ulice. To je dvorana gdje se braća sastaju, s ognjištem, stolovima, spremištem, škrinjama, itd. U kući je zdenac koji se gradio godine 1632. i 1633. Nudio se na dražbi svake godine najboljem kupcu. Tako je

⁴⁴ Veoma je vrijedno i korisno ono što K. Stošić piše o ovoj i drugim bratovštinama. Na njegovim iskazima temeljnim ove i mnoge druge tvrdnje. K. STOŠIĆ, *Crkvice i bratovština sv. Duha u Šibeniku*, u: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. L, godina 1932., str. 400-414.

⁴⁵ 1615. di 15. maggio Spesi per contadi a Lucha Bosicevich ouer di Natale per resto per saldo della palla nova lire 93. Čini se, da je ovaj Luka bio otac Jurjev, inače sakristan sv. Duha već od 1560., a još 1615. držao je neku bratšku kuću s dućanom.

⁴⁶ U nadnevku stoji: 27. giugno. Spese per rinovar la palla dell'altar grande e ritoccare l'indoratura dello stesso al pittor Giuseppe Dupre in tutto tallari n. o. 7. che fanno lire 165.

1725. godine dobiveno za nj 240 lira. Godine 1495. prodao je Luka Petelinić bratovštini neku kuću. To je sigurno uska kućica uz sadašnju bratsku dvoranu. Oko godine 1900. ostavio je Vicko Matiazzi crkvi svoj dućan kod Gradskih vrata.

Osim toga, bratimi su imali 25 kuća od kojih su nekada primali daće. Popis od dvadesetak zemalja napravio je Filip Bratić, ali ih crkva danas nema. Od srebrnih predmeta spominje se u godini 1603. zdjela s rezbarijama koju je darovala Barica Nadrinović. Danas ne postoji. Godine 1684. napravio je zlatar Gašpar Caristo križ i vijenac oko njega koji se i sada nalazi na štapu na nastavu. Godine 1686. poslano je u Mletke 30 cekina za srebrne kandele. Godine 1755. nabavljene su dvije velike srebrne stanice za 4552 lire, a 1759. godine opet dvije za 4920 lira dalmatinskih.

V. BRATOVŠTINA SV. MARKA

I. RAZVOJ I DJELOVANJE BRATOVŠTINE SV. MARKA

Bratovština sv. Marka ubraja se, kako je već ranije rečeno, u velike bratovštine starog Šibenika. Već pri osnutku šibenske biskupije 1298. spominje se Gospina crkva u Docu.⁴⁷ Tada je dotična crkva pripadala gradskoj župi. Ova bratovština postojala je već 1370. godine uz Gospinu crkvu u Docu, a crkva je tek kasnije, tj. 1483. prozvana crkvom sv. Križa zbog čudesnog našašća sv. Križa. Kada je u tu crkvu postavljeno čudesno raspelo, crkva je postala uglednija. Poslije mnogih čudesnih ozdravljenja, zauzela se 1605. godine bratovština sv. Marka da u čast čudesnog križa podigne crkvu uz staru. Naime, kaže se da je između 1402. i 1421. godine doplovilo rijekom Krkom na nekoj gredi raspelo. Dijelovi grede i danas se čuvaju u crkvi. Ribari su križ uzeli i donijeli u kuću braće Šestanovića. Kako su oni imali gluhonijemu sestru, ozdravila je. Stoga je odlučeno da se križ prenese u crkvu. Kad je procesija morem stigla do crkve sv. Kate, nastala je oluja, more se diglo, te se procesija morala vratiti. Tako je raspelo smješteno u dolačku crkvu, gdje se čuvalo na oltaru sv. Mihovila.

1.1. Gradnja crkve bratovštine sv. Marka

Pod nadzorom župnika bratovština sv. Marka organizirala je skupljanje prinosa. Narod je davao novac, vino, ulje, smokve, sir, ječam, vunu, sol, srdele itd. Crkva se gradila između 1605. i 1608. godine. Pročelje je od bijelog tesanog kamena s velikom rozetom u stilu one u katedrali. Na dovratku je natpis IN DEI DIVI QUE MARCI HONOREM MDCVIII. Veliki oltar ima 4 stupa od šarenog mramora, kao i svetohranište. U sredini je lik Spasitelja, sa strane likovi sv. Petra i Pavla, te vol i lav – simboli evanđelista sv. Luke i sv. Marka. Visoko iznad arkade nalaze se likovi sv. Ivana Krstitelja i vjerojatno sv. Kate.

⁴⁷ Gospina crkva nalazi se u predjelu koji se zove Dolac. To je uz more, te se nekada znalo reći: »suburbium maris«.

1.2. Inventar crkve bratovštine sv. Marka

Godine 1455. spominje se srebrno raspelo bratimske zastave koja s druge strane ima lik sv. Marka, Ivana i Gospu. Kasnije su bratimi dali napraviti zastavu tako da je s jedne strane lik sv. Marka, a s druge strane Krist bičevan – cum flagellantibus. Zauzimanjem bratima nabavljene su 1737. godine orgulje, postavljen orguljaš i pjevači.

U inventaru godine 1746. spominje se uz ostalo bratska matrikula »in illirico«, dva korala, jedan na latinskom, drugi na hrvatskom jeziku, Gospina gotička slika koju je darovala neka dominikanska trećoretkinja. Slika je s natpisom o čudu sv. Raspela, a druga takva na koži s hrvatskim natpisom te četiri pozlaćena lika. Godine 1787. nabavljena je ponovno bratimska zastava, jer je stara bila istrošena. Tom je prigodom nabavljen i novi srebrni križ za koplje zastave.

Iza maloga oltara u svetištu u zidnoj niši nalaze se danas moći o kojima nemamo potvrda za autentičnost.

1. Moćnik od pozlaćenog srebra i stakla u kojem dva anđelčića drže zdjelicu za Krv, baš onom koja je procurila godine 1483. Krv je suha, ali žive boje.
2. Trn sa krune Isusove donesen iz Rima.
3. Čestica od pravoga Križa Isusova, prema predaji.
4. Čestice Nevine dječice iz Betlehema.
5. Čest od kost sv. Andrije, sv. Marka i Filipa apostola.
6. Čest kosti od sv. Kalista pape i mučenika i od sv. Blaža.

1.3. »Proliće«

Na Veliki Četvrtak 26. ožujka 1483. dok su se u stolnoj crkvi pjevale Tužaljke, križ se u Docu krvavo oznojio. O tome čudu dao je 1. ožujka 1485. godine svjedočanstvo Juraj Šižgorić, vikar odsutnog biskupa Luke Tolentića.

»Želim da potaknem pobožnost vjernika objaviti čudesnu stvar, koja se dogodila dopuštenjem Boga u crkvi sv. Marije u predgrađu Šibenika, gdje postoji vrlo pobožna bratovština sv. Marka evanđeliste, čiju sliku nose u podobi Propetoga u procesiji i u grudima, godine spasenja 1483. na 27. marta, kad je bila Večera Gospodnja, dok je uvečer svećenstvo i narod sudjelovalo Tužaljka u stolnoj crkvi. Bilo je to ovako. Mnogi su došli i sa suzama govorili da se Propelo u navedenoj crkvi bl. Gospe znoji krvavim znojem. Kad je to čulo svećenstvo i šibenski narod s uzdisajem i velikim pobožnim začuđenjem potkase k onoj crkvi. Tamo prisprije i odlični gospodin Petar plemić Kahal, šibenski knez i njegov sin Anđeo sa velikim mnoštvom plemića i osobno ja vikar navedenog sa nekojim od kaptola i svećenstvom. Tu je bio nazočan časni gospodin Ivan Dorcija, kapelan navedene crkve i bratovštine. U njegovoj sam prisutnosti uzeo ono Propelo i vidio na glavi, na desnoj ruci i nogama neki krvav pot, ne zaista po kakvoj obmani ni po prevari nego iscuren po Božjem dopuštenju, premda je bilo mnogih koji su pri toj očevidnosti ostali ljudi i spora srca da vjeruju. Ja što znam govorim i što sam vidio svjedočim, što sam kasnije po svom iskustvu pobožnom shvatio i što sam po priznanju mnogih spoznao, da je naime ono slavno Propelo i prilika našega Spasitelja nešto čudotvorno učinilo radi svojih pobožnih slugu.«⁴⁸

Dolačani, a posebno bratimi sv. Marka svečano su nosili svoje propelo u procesiji. Osobita je bila proslava kad se iz stare Gospine prenijelo u novu crkvu sv. Križa, 7. ožujka 1621. godine.⁴⁹

Dogodilo se i drugo proliće 2. svibnja 1812., kad su četvorica svećenika opazili na staklu pred križem kaplju krvi. Propelo je pregledano. Dr. Ferari daje ovo svjedočanstvo:

»Ja potpisani fizik i kirurg šibenske općine, koji u njoj boravim, svjedočim da mi je bilo naređeno od starije vlasti, da pođem u Dolac u crkvu sv. Marka sa svrhom da izvidim vanredni događaj, koji je pokazao časni lik presv. Propela, a taj je u niši velikog oltara iste crkve

1. Čelo je časnog lika na raznim mjestima oblijevano krvlju osobito oko lijeve sljepočice.
2. Jedna druga kap krvi zgusnuta je u nutarnjem uglu lijevoga oka.
3. Desna je strana potbratka oličena svježom krvlju, a lijeva krutom tamnom krvlju.
4. Pod desnim pazuhom, krv je žive boje, a pod lijevim neki krvavi pot kao tekući.
5. Trag svježe krvi opaža se niz vanjski zavoj desne ruke.
6. Napokon je s desne strane rebara, blizu položaja gdje je na liku rana, krv crvene žive boje. Što sam iznio potvrđujem zakletvom.⁵⁰

Krv se redovito izlaže u korizmene ponedjeljke kad je blagoslov, u petke u ožujku, u vrijeme misa za preminule bratime sv. Marka, na Božić, Novu Godinu, 27. ožujka, uskrсни ponedjeljak, na dan Našašća sv. Križa, tj. 4. svibnja, na Uzvišenje sv. Križa i u nedjelju iza 1. srpnja, tj. iza Goda neprocijenjene Krvi. Sve je ovo vrijedilo do II. svjetskog rata. Nakon toga izlaže se samo nekoliko puta godišnje.

1.4. *Matrikula bratovštine sv. Marka*

Stara matrikula pisana je na pergameni lijepim rukopisom. Uvezana je u obične korice, obložene u tamnocrveno platno. Pisana je 1370. godine talijanskim jezikom. Početak ove matrikule glasi: »In nome de Dio padre e de fiol et del Spirito santo e dela intemerata vergine medona santa Maria dulcissima sua madre e del beatissimo Archangelo miser san Michel protetor nostro e del gloriosissimo nangelista miser san Marco guernador defensor e benefator e de tutta la chorte celestial. Amen.«

Bratovština sv. Marka ustanovljena je 25. siječnja 1370. uz spomenutu Gospinu crkvu u Docu. Matrikula je sastavljena 16. travnja 1448. Ima 60 poglavlja. Čuvala se u župnom uredu, a sada u biskupijskom arhivu. Matrikula ima 50 listova od pergamene formata 36 x 26 cm. Odmah na početku na 2. i 3. stranici nalazi se popis kapitula. Posebno je

⁴⁸ K. STOŠIĆ, *Sv. Križ u Šibenskom Docu*, Šibenik, 1933.

⁴⁹ O tom svečanom prijenosu Propela čitamo u knjizi bratovštine: *Bratimski računi* od 1599. do 1633. Tamo doslovno nalazimo ovu bilješku: »Laus Deo 1621 adi 7 marzo. Fu con sollene procession general in giorno veramente di domenaga levato della nostra scolia il Crocefisso miracoiioso del Borgo de mar et portato per tutta la citta et poi trasportato nella chiesa nostra fabbricata san Marcho et fu posto et cholocato nel altar grando sopra il tebernacolo dove sta il santiss. Sacramento...«

⁵⁰ U potpisu svjedočanstva dr. Ferarija o istinitosti da se sveto Propelo doista krvlju znojilo što potvrđuje zakletvom, stoji nadnevak: Šibenik 11. maja 1812.

ukrašena početna stranica. Prevladavaju ornamenti s plavom, crvenom i zelenom bojom. Prvo slovo je iluminirano, a na cijeloj stranici su brojne zlatne točkice. Ima nekoliko slova koja su isključivo zlatna i to na stranici 39, 41, 42 i 44. Stara matrikula je pisana na pergameni talijanskim jezikom i lijepo uvezana, a novija je pisana starim hrvatskim jezikom i skromnijeg je oblika.

Postoji druga hrvatska »*Martacula sue bratye s. krixia od Docca*« s 50 kapitula koja je prijevod prve. U inventaru se spominje godina 1746. U prvom dijelu korica iznutra stoji napisano:

»Ho ricevuto io sottoscritto da Nicolo Sestan giudice della scuola di s. Marco per la fattura, del presente libro tre e s. 18. lo Franco Altej libraro.«

Datum nije naveden. Početak je:

»V Ime Otca i Sina i Duha Svetoga i od Suetie Priciste Divice Marie prislatke suoye Mayje i od Priblazenoga Vangeliste Suetoga Marka vladavca obraniteglia i dobrociniteglia nassega i od sue Darzave nebeske. Amen. Vam bratyo postouana od suetoga Marka u Sibeniku poce-tak.«

U matrikuli nema upisanih bratima, kako se to inače običavalo činiti.

1.5. Djelovanje bratovštine sv. Marka

Bratovština je posebno zaslužna zbog toga što je popravljena Gospina crkva u XV. st. te što je uložila mnogo truda da se u XVII. st. podigne nova crkva. Zaslugom bratovštine izgrađena je u prošlom stoljeću velika kupola.

Bratimi sudjeluju redovito u misama, procesijama, u moljenju i pjevanju večernje, pjevaju »lekcije«, sudjeluju pri blagoslovu te mole Krunicu neprocijenjene Krvi Isusove. Pomažu i karitativno. Kad je 1785. godine bila slaba godina, založili su svoje srebro da se može nabaviti hrane za narod. Na sjednici su svi za to bili složni. Svojeg kapelana su sami birali uz odobrenje biskupa. Sami bratimi su se brinuli da kapelan ima doličnu kuću, dakle kupili bi mu ili izgradili kuću i sami su se brinuli za njegovo uzdržavanje.

Bratovština je mogla imati najviše 120 bratima. Stoga se pazilo na to koga se prima te se vodio o tome zapisnik, a glasovalo se kuglicama. Neposlušni članovi su bili kažnjavani. Npr. psovanje i uopće vrijeđanje osobe kažnjavalo se. Prije nedjeljne mise nisu se smjele otvoriti krčme, da ne bi bratimi i ostali vjernici dolazili pijani na sveto bogoslužje. Kažnjavaju se bratimi koji ne dođu na sprovod preminulom bratu ili sestri.⁵¹

Svaki bratim je imao svoju tuniku. Kako su u bratovštinu bili upisani težaci, plemići, advokati, svećenici, časne sestre dominikanke, težaci su imali lošiju, a bogataši ljepšu tuniku. Dominikanke su katkada služile kao sakristanke i njegovale bolesne bratime. Po-

⁵¹ Da se doista kažnjavalo one koji nisu dolazili na sprovod preminuloj braći i sestrama, očito je iz mnogih spisa bratovština, kako ove bratovštine sv. Marko, tako i ostalih bratovština u Šibeniku i u Dalmaciji. Tako su kaznili Antu Guloznića za 1 liru i 4 solda što nije došao na ukop nekoj dominikanki Tomki godine 1549.

sljednja dominikanka u bratovštini kao sakristanka bila je, čini se, Danica Erceg, godine 1815.⁵²

U bratime je bio upisan i Ambroz Mihetić, plemić koji je sa svojim sinom Radoslavom dao izgraditi crkvu sv. Barbare uz katedralu, zatim velikodušni dobrotvor samostanu sv. Luce Lovro Tetta, umjetnik Antun Nogulović te biskup Ivan Kalegari. Ova je bratovština bila promletačka tako da je organizirala crkvene svečanosti na spomen pripojenja Šibenika Veneciji.⁵³

Mnoge ostavštine crkvi sv. Marije ili bratovštini sv. Marka u Docu nalaze se upisane u knjizi Testamenti u župnom arhivu. Ovi nam izvještaji svjedoče kako su stari Šibenčani rado žrtvovali za čast i slavu Božju i za crkvu svoju radi spasenja svoje duše.

VI. BRATOVŠTINA SV. IVANA

1. OSNIVANJE I DJELOVANJE BRATOVŠTINE

1.1. Sjedište bratovštine

Još jedna velika bratovština starog Šibenika je bratovština sv. Ivana Krstitelja koja se u početku nalazila uz istoimenu crkvicu na brijegu iznad Šibenika, a od godine 1446. preselila se u gradsku crkvu Presvetog Trojstva. Za ovu gradsku crkvu zna se da je godine 1387. već bila izgrađena. U njoj je, sve do godine 1485., postojala bratovština sv. Mihovila. Zanimljivo je da se uz tu crkvu do godine 1640. spominje i udruga Sestara Presvetog Trojstva. Ta udruga Sestara sličnog je ustroja i sličnih pravila kao i muške bratovštine.

Preseljenje u ovu crkvu bratovštine sv. Ivana odobrio je 15. siječnja 1446. tadašnji biskup Juraj Šižgorić. Biskup je ujedno dao odredbe o rasporedu bogoslužja. Raspored je bio važan zbog toga da ne bi dolazilo do nesuglasica s kapelanom ove crkve i sa Sestrama Presvetog Trojstva. Vidljivo je da je biskup jako dobro vodio brigu o bratovštinama, ali i o duhovnom dobru ostalih vjernika čiji je bio dušobrižnik. U ožujku 1446. godine crkva se srušila, ali se bratovština sv. Ivana pobrinula da se ponovno izgradi, vodili su brigu o novcu i gradnji, jer su je držali svojom. Jedna od važnijih djelatnosti bratovština u primorju, a tako i u Šibeniku jest briga za gradnju crkava te njihovo održavanje. Vrlo jak požar u kolovozu godine 1457. zahvatio je i velik dio Šibenika. Taj silni požar progutao je mnoga zdanja, pa je tako nanio veliku štetu i ovoj crkvi. Tada je 15. siječnja godine 1460. Katarina – udovica, koja je imala pravo patronata nad crkvom, budući da nije imala nasljednika, oporučno svoje pravo nad tom crkvom prenijela na bratovštinu sv. Ivana. Kamene stube koje danas vanjskim pristupom na kor krase ovu crkvu isklesao je Ivan Pribislavić.⁵⁴ Na nadvratniku je reljef koji prikazuje bratime koji kleče u tunikama i kukuljicama oko ukle-

⁵² K. STOŠIĆ, *Sv. Križ u šibenskom Docu*, Šibenik, 1933. godine, str. 32.

⁵³ Ovu svoju tvrdnju o promletačkom duhu bratovštine sv. Marka temeljim na J. SOLDU, *Crkvene prilike u Šibeniku u 15. st.*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 3–6, Zagreb, 1979.–1982., str. 109.

⁵⁴ Da je baš ovaj majstor gradio kamene stube kod crkve sv. Ivana, posve je očito, jer je o tome sklopljen ugovor 21. listopada 1460. godine.

sanog lika zaštitnika bratovštine sv. Ivana Krstitelja i dva reljefa »Jaganjca Božjeg«. Tu su također prikazana i dva bratima u bratimskom ruhu, tj. u tunikama s kukuljicama, kako kleče s velikim očenašima u molitvi.⁵⁵ Također se vidi i šibensko brdo gdje je nekada bila crkva sv. Ivana i prvotno sjedište ove bratovštine.

Sakristija je podignuta godine 1483., a onda nad njom sagrađen i zvonik. Godine 1485. opet je najveći dio crkve bio srušen, a novu crkvu počeli su zidati godine 1487. Temeljni kamen je u odsutnosti biskupa Luke Tolentića blagoslovio dominikanac, misijski biskup Blaž, koji je tada duže vrijeme boravio u dominikanskom samostanu u Šibeniku. Izgleda da je godine 1494. crkva bila dovršena. Gradski kapetan je 1488. godine odredio da lađe koje se nađu u šibenskoj luci za svetkovinu Presvetog Trojstva trebaju besplatno posuditi svoja jedra, da bi se dobila hladovina oko crkve prigodom godišnjeg sajma za taj blagdan. Od godine 1704. sajam se više nije održavao.⁵⁶

Šibenikom je, kao i u mnogim primorskim mjestima godine 1526. harala kuga koja je odnijela mnoge živote. U tom kontekstu spominje se Magdalena Mišić koja je dala sva svoja dobra bratovštini sv. Ivana.⁵⁷ Crkvu je svečano posvetio 12. studenog 1541. biskup Ivan Lucio-Stafileo, o čemu je iznad glavnog portala spomen-natpis s grbom ovog biskupa.⁵⁸

Tadašnji biskup Vicko Arrigoni 1621. dopušta bratovštini da o svojem trošku obnovi put do crkvice sv. Ivana na šibenskom brijegu. Na gornjem pragu pobočnih vrata ove crkvice stoji natpis SANCTA TRINITAS UNUS DEUS MDCXXXIV, tj. godina 1634., što bi značilo da je te godine crkva izgrađena, ili ponovno obnovljena. Kad se godine 1638. predviđao skori rat s Turcima i opsada Šibenika, crkva sv. Ivana je srušena, a na tom mjestu podignuta je tvrđava pod istim imenom.⁵⁹

1.2. Djelovanje bratovštine sv. Ivana

Poput drugih velikih bratovština Šibenika, i ova je sudjelovala u procesijama, na svečanostima, misama, večernjoj za blagdane, posebno za slavlje sv. Ivana, pjevali su živote svetača itd. Imali su tunike s kukuljicom koje su oblačili za svečanosti i sprovod. Obveza poći na sprovod preminulom bratu obveza je koju se ne smije ne izvršiti. Kažnjavanje ako se to ne učini slično je kao i kod drugih bratovština. Osim svećenika, plemića i žena ne može biti drugih članova više od 110. Prokurator vodi novoizabranog člana pred oltar u bratimskoj crkvi. Novi brat klekne i kune se da će opsluživati kapitule matrikule koja se za to

⁵⁵ P. KOLENDIĆ, *Stube na crkvi sv. Ivana u Šibeniku*, Starinar SAN za 1922., posebni otisak, 2.

⁵⁶ Željezne verige koje su služile za sajam vidljive su još i danas na crkvi sv. Ivana. Podsjećaju na posudenu hladovinu od jedrenjaka za blagdan Presvetog Trojstva.

⁵⁷ Tadašnja bolnica za zaražene kugom nalazila se na ulazu u šibenski zaljev. Od tog vremena taj se predio naziva *Paklena*, zbog toga jer su tamo palili premile zaražene kugom, da se zaraza iz grobova ne bi širila gradom.

⁵⁸ Biskup Savorgan je godine 1564. ovu crkvu proglasio župnom.

⁵⁹ Istodobno kad i tvrđava sv. Ivana, nešto podalje podignuta je i druga, prozvana *Barone* po Degenfeldu, jednom od vođa obrane Šibenika za vrijeme turskih navala.

vrijeme nalazi na oltaru te da će poštivati braću i sestre. Tom obredu običavale su prisustvovati i ostala braća.

Uprava se birala na blagdan sv. Ivana u trajanju mandata od godine dana. Kad neki bratim govori na skupštini, skida kapu i pita dopuštenje da smije govoriti. Bez dopuštenja se nije smjelo govoriti, a ako bi se to dogodilo, slijedila je određena kazna. Bratimi su dužni besplatno doći na sprovod biskupu, gradskom knezu, njegovoj ženi i mletačkom plemiću ako slučajno umre u gradu. Nepoštivanje naredbe uvijek je za sobom povlačilo određenu kaznu koja je točno precizirana.

U bratimskim tunikama mogli su se pokapati članovi iz kuće ako plate 6 libara. I plemići su oblačili tunike u raznim prigodama, ali starac od 70 godina više nije bio dužan. Kad je pokop, dvojica službenika stoje na vratima i nude svijeće. Bratim prstima daje znak koliko svijeća želi, pali ih odmah u crkvi, a plaća pri povratku, nakon pogreba. Tko bi na pogreb nosio cvijet, jabuku, ili što drugo slično, ili ako bi za vrijeme pogreba mirisao takvo što, tko bi skinuo kukuljicu plaćao bi globu u iznosu od 4 solda. Bratimi su bili dužni, kao i u ostalim bratovštinama, u određene dane dolaziti u crkvu. Nepoštivanje odredbe, povlači za sobom određenu kaznu.

1.3. *Imovina bratovštine sv. Ivana*

U bratimskoj dvorani još za biskupa Fosca bilo je mnogo sveščića spisa u *skrinji* gdje ih se moglo dobro čuvati. Do danas je vrlo malo od toga ostalo. U zapisniku sjednica bratovštine godine 1791.–1811. čita se da je 16. travnja 1805. bio osuđen Frane Aras zbog zloće prema bratimskom sucu Filipu Zoriću. Osuđen je Grgo Gojanović jer je napao Tomu Soldina. Bratimi su besplatno obrađivali crkvene zemlje osim što bi dobili hranu i piće.

Svaki je bratim pridonosio baril vina u naravi ili novcu. Prodavalo se vino, ječam, ulje i sl. Kad je bratovština bila u dobrom stanju, pripremao bi se bogatiji objed za braću i dobročinitelje. Tako je 1763. potrošeno za takav jedan objed 430 lira, a godine 1766. više od 400. U I. svjetskom ratu bratimi su zauvijek prestali davati prinose u naravi, a agrarnom reformom likvidirani su i svi prihodi koji su se običavali davati od polja.

Inače, bratovština je imala zemlju u raznim dijelovima šibenske okolice: Gornjem Polju, Donjem Polju, Crnici, Dubravi, Bilicama, Srimi, Zatonu, Vodicama i Grebaštici. U Povijesnom arhivu u Zadru nalazi se inventar od godine 1809. u kojem se nalaze točno upisane kuće, daće, zemlje, pokućstvo, roba i knjige bratovštine sv. Ivana.

1.4. *Matrikula bratovštine sv. Ivana*

Matrikula bratovštine sv. Ivana pisana je na pergameni lijepim slovima. Uvez je iz novijeg vremena. To su obične korice s kožnatim hrptom, tamnozeleno boje. Postoji i druga Matrikula iz 1442. godine koja ima 26 listova, a format joj je 35 x 25 cm.

Na listovima 1, 2. i 3. nalazi se popis od 55 kapitula. Prva stranica je sva naokolo s predivnim ukrasima. Tako je Bog Otac obučen u ljubičasto i plavo te drži u ruci kuglu. Po cijeloj stranici prosute su zlatne točkice, a okvir je također zlatni. Pri dnu anđelići drže lovor vijenac u kojem je oslikan sv. Ivan. Lik sv. Ivana obučen je u crvenu kožu.

Sprijeda je list pergamene na kojem se vidi da je umjetnik Horazio Fortezza učinio srebrne radove za korice matrikule.⁶⁰ Na njima je reljef sv. Ivana i simboli četvorice apostola koji se i danas nalaze na knjizi, a čuva se u Gradskom župnom uredu. Na drugoj stranici nalazi se inicijal u crvenoj, ljubičastoj i zlatastoj boji s figurom koja predstavlja Mojsija sa štapićem i pruženim kažiprstom. Ostali inicijali u ovoj Matrikuli, kojih doista ima puno, pisani su uglavnom crvenim i plavim bojama.

Na čitavoj 15. stranici nalazi se lik sv. Ivana Krstitelja u koži i crvenom plaštu koji drži visoki križić i desnim prstom pokazuje riječi koje se nalaze na vrpci, a glase ECCE AGNUS DEI. Simboliziraju sv. Ivana Krstitelja koji je u pustinji pokazivao na Isusa, da bi njega slijedili, a ne više Ivana. Ivan je samo onaj koji priprema ljude na primanje Isusa, koji upućuje na Isusa. Želja mu je da ljudi prihvate Isusa kao Mesiju.

Na 16. i 17. listu su dva vijenca od zelenog i dva od crvenkastog lišća oko kojih lepršaju lagane vrpce. U vijencima su simboli četvorice evanđelista. Četiri vinjete s anđelima nisu u bojama – djeluju nedovršeno.

Na 18. stranici je inicijal u bojama sa slikom anđela koji drži natpis. U matrikuli su inače mnoga slova iluminirana kao i kod matrikula ostalih bratovština. U matrikuli ima neki dodatak iz kasnijih godina. Da se bratimske stvari ne smiju iznositi pred one koji nisu članovi, zaključeno je 31. ožujka 1493. godine. Tako se redaju razne odluke: o pogrebima oca, matere, žene, sina, kćeri, vojnog mornara, o grobnicama, o oblačenju tunike itd.

Matrikula iz 1582. godine čuva se u župnom arhivu Stolne crkve, tj. u Gradskom župnom uredu zajedno s ostalim matrikulama velikih bratovština grada Šibenika. U župnom arhivu crkve postoji još i Blagajnički dnevnik Bratovštine sv. Ivana od godine 1861. do 1881.

Crkva Presvetog Trojstva, zbog ugledne bratovštine sv. Ivana Krstitelja, općenito je u gradu poznata kao crkva sv. Ivana. Stoga ne čudi da mnogi Šibenčani, čak i praktični vjernici koji često dolaze u tu crkvu, ne znaju da to ipak nije crkva sv. Ivana nego da ona zbog bratovštine nosi takav naziv.

ZAKLJUČAK

Kako smo vidjeli, postojale su dvije vrste bratovština, tj. jedne sasvim obrtne, a druge religiozno-društvene. Obrtnih bratovština je bilo malo, a postojale su samo u gradovima. Religiozno-društvene su bile u gradovima, ali i u svakom selu u Dalmaciji. To bi značilo da su u gradu Šibeniku postojale i obrtne i religiozno-društvene bratovštine.

Neosporno je da su obrtne bratovštine zaslužne za zaštitu obrta, a ove druge su zaslužne za humanitarno djelovanje, brinule su se za pojedine crkve, oltare, kapelice i sl. Uz to bratovštine su činile hvalevrijedna djela, jer su se poput prvih kršćana brinuli za ukop svojih članova, ali također i za njihovo vječno spasenje u molitvama i misama. Katkad su se brinuli i za materijalno uzdržavanje pokojnikove obitelji, što zasigurno zavrjeđuje svaku pohvalu. Oni su nastojali svoje vjerske dužnosti vršiti bolje od ostalih vjernika.

⁶⁰ K. STOŠIĆ, *Rukopisna povijest u Muzeju grada u Šibeniku*, Šibenik. Da je doista Horazio Fortezza načinio korice matrikule bratovštine sv. Ivana u Šibeniku, svjedoči i njegov tekst na pergameni.

Sudjelujući u raznim svečanim ophodima, sprovodima i sl. jačale su međusobne bratske veze, a bratovštine su sve više zadobivale važan društveni značaj. Bratske veze su učvršćivale i pohađanjem bratimske crkve svake nedjelje i blagdana, druženjem i sudjelovanjem na bratskoj gozbi svake godine, međusobnom materijalnom i duhovnom pomoću.

U krugu svoje bratovštine bratim bi zadovoljavao svoje, čovjeku urođeno, častohleplje. Naime, čovjeku je u njegovoj naravi urođeno da bude važan, potreban, viđen, čašćen. Budući da netko pripada određenoj bratovštini, ima priliku, kad na njega dođe red, biti u svojem društvu glavni. To znači, bratim će kad na njega dođe red, nositi zastavu u svečanim ophodima i procesijama i sudjelovati u svečanim ceremonijama. Tako su bratimi bili važni u društvu i u Crkvi.

Još jedna važna karakteristika bratovština i prednost onima koji su bili članovi jest i to što su bratovštine bile sastajališta gdje su oni mogli istupiti direktno ili preko svojih zastupnika za svoje interese. Mletačka vlast je baš zbog takvih uloga bratovštine dobro na njih pazila, čak je i zabranjivala sastajanje svih bratovština istodobno.

Daljnja neosporna zasluga bratovština, gotovo svih, jest ta da se u svim dalmatinskim gradovima, pa tako i u Šibeniku, u kojima je u crkvi vladao latinski jezik, njegovao hrvatski jezik. Na hrvatskom jeziku su na sastancima raspravljali, pjevali živote svetaca i svetica Božjih, držali su propovijedi na hrvatskom jeziku, pjevali pjesme za vrijeme ophoda, njegovali hrvatske nabožne pučke pjesme, sudjelovali pri prikazivanju hrvatskih crkvenih skazanja. U tim i sličnim situacijama hrvatski narod na ovim prostorima govorio je gotovo isključivo svojim jezikom.

IZVORI I LITERATURA

- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Folium Diocesanum* bratovštine Majke od Milosrđa, Šibenik, g. 1891.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Folium Diocesanum* bratovštine Duha Svetoga, Šibenik, 1892.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Folium Diocesanum* bratovštine Duha Svetoga, Šibenik, 1893.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Inventari bratovštine Duha Svetoga*, Šibenik 1560.–1709. g.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Inventari bratovštine Majke od Milosrđa*, Šibenik
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Matrikula bratovštine Majke od Milosrđa* – Nova crkva – Matricola della confraternita di Valle – Verde, Šibenik, 1438.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Matrikula bratovštine Svetoga Duha*, Šibenik
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Računi bratovštine Duha Svetoga*, Šibenik: 1588.–1624.; 1626.–1637.; 1681.–1732.; 1732.–1841.; 1754.; 1848.–1853.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Računi bratovštine Majke od Milosrđa*, Šibenik
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Registar sepulture* bratovštine Majke od Milosrđa, od godine 1635.–1678., br. 34, Šibenik
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Zapisnici sjednica* bratovštine Duha Svetoga u Šibeniku, g. 1581.–1715.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Zapisnik bratimskih sudaca* bratovštine Duha Svetoga u Šibeniku 1512.–1625.
- Biskupijski arhiv u Šibeniku: *Zapisnik bratimskih sjednica* bratovštine Duha Svetoga od 1642. do 1788. godine
- CECIĆ, Ivo (gl. ur.): *Bratovštine*, Enciklopedija Jugoslavije, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1982., sv. II. str. 408–412.

- FANCEV, Franjo: *Hrvatska crkvena prikazanja*, Narodna starina IX, Zagreb, 1932., str. 143–168.
- HERCIGONJA, Eduard: *Povijest hrvatske književnosti*, sv. II. Zagreb, 1975.
- KOLANOVIĆ, Josip: *Prilog povijesti šibenskih hodočašća u kasnom srednjem vijeku*, u: *Croatica Christiana Periodica*, VI (1982.) 9, str. 13–36.
- KOLENDIĆ, Petar: *Stube na crkvi sv. Ivana u Šibeniku*, Starine SAN za 1922., posebni otisak, 2.
- MALIĆ, Dragica: *Šibenska molitva (filološka monografija)*, Rasprave Instituta za jezik JAZU 2, Zagreb, 1973., str. 152–161.
- MILČETIĆ, Ivan: *Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika*, Starine 23, Zagreb, 1890., str. 310–379; Starine 25, Zagreb, 1892., str. 138–151; Starine 30, Zagreb, 1904., str. 257–334.
- MILČETIĆ, Ivan – MILOŠEVIĆ, Joso: *Šibenska molitva (XIV. vijeka) pisana latinicom*, Starine 33, Zagreb, 1911., str. 472–594.
- NOVAK, Grga: *Šibenik u razdoblju mletačke vladavine (1412–1797)*, ŠIBENIK spomen zbornik o 900. obljetnici, Šibenik, 1976.
- SOLDO, Josip: *Crkvene prilike u Šibeniku u 15. st.*, Radovi Instituta Povijesti i umjetnosti, Zagreb, 1979.–1982.
- STOŠIĆ, Krsto: *Crkvice i bratovština Sv. Duha u Šibeniku*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. L. god. 1932., str. 400–414.
- STOŠIĆ, Krsto: *Rukopisna povijest u Muzeju grada – Šibenik*, Šibenik
- STOŠIĆ, Krsto: *Križ u šibenskom Docu*, Šibenik, 1939., str. 16.
- STROHAL, I.: *Izvešće o mojem naučnom putovanju u Dalmaciji mjeseca kolovoza i rujna 1913.*, Ljetopis JAZU, knj. 28, 1913., str. 131–181.
- STROHAL, I.: *Hrvatskim jezikom pisana pravila nekih bratstava u Dalmaciji*, Mjesečnik Ravničkog društva, god. XL, 1914., sv. 1, str. 29–36; 103–116.
- ŠANJEK, Franjo: *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988., str. 353–376.
- ŠANJEK, Franjo: *Hrvatska u ozračju bratovština: Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., str. 218–227.
- UJEVIĆ, Mate (gl. ur.): *Bratovštine*, Hrvatska enciklopedija sv. III, Zagreb, 1942., str. 247–252.
- UJEVIĆ, Mate (gl. redaktor): *Bratovštine*, Pomorska enciklopedija, Zagreb, 1954., sv. I, str. 562–563.
- VAJS, Josip: *Starohrvatske duhovne pjesme*, Starine JAZU, knj. XXXI, Zagreb, 1905., str. 258–275.
- ZORIĆ, Krešimir: *Crkva »Majke Milosrđa« u Šibeniku, ili »Nova crkva«*, Biskupijski Vjesnik, Šibenik, 1940.

Zusammenfassung

Die Bruderschaften waren religiöse und wohlthätige Vereine die schon bei der Beerdigung des ersten christlichen Märtyrers Hl. Stjepan erschienen. Es ist bekannt, daß die Christen als organisierte Gruppen im 4. und 5. Jh. wirkten, doch Angaben über sie haben wir erst aus dem 9. Jh. Die Urkunden aus dem 12 Jh. zeugen über ihr Wirken in Dalmatien, und im 13. Jh. bestanden schon viele Bruderschaften.

In Šibenik gab es schon vier große und viel kleinere, und jedes auch kleineres Dorf hatte mehrere Bruderschaften. Sie wurden wechselweise von Brüdern geleitet. Ihr Wirken ist mehrseitig: sie wirkten humanitär, sie unterstützten die Gewerbeentwicklung, nahmen an den städtischen und kirchlichen Feierlichkeiten, angezogen in besonderen Kleidern in sog. Tuniken teil, sie nahmen auch an Religiositäten, Prozessionen, Beerdigungen teil, sie sorgten für das Bauen und die Instandhaltung der Kirchen besonders für die Kirchen, die sie selbst für die eigenen Bedürfnisse gebaut hatten. Bei der Staatsregierung vertraten sie eigene Interessen unterstützten die kroatische Sprache, denn in kroatischer Sprachen wurden die Predigten gehalten, die Gotteslieder gesungen und verschiedene Aufführungen ausgeführt.

Wegen der besonderen Wichtigkeit führen wir nur die großen Bruderschaften, die in Šibenik wirkten, an:

1. Die Bruderschaft Mutter der Barmherzigkeit gegründet im Jahre 1208. Ihre Mitglieder versammelten sich in der Festung des Hl. Mihovil, dann in der kirche des Hl. Krizogona, die später Hl. Ante genannt wurde, und dann kehrten wieder in die Festung zurück, und danach bauten sie für die eigenen Bedürfnisse die sog. »Neue Kirche« und daneben einen Sitzungssaal. Das ist die angesehenste Bruderschaft in Šibenik. Sie besitzt das schöne, gebundene Statut aus dem 15. Jh. geschrieben in der gotischen Schrift auf dem Pergament, die erste Seite ist geschmückt, und mit vielen illuminierten Initialen.
2. Die Bruderschaft des Hl. Geistes wurde wahrscheinlich vor dem Jahre 1220 in der gleichnamigen Kirche gegründet. Sie besitzt ein Statut auf dem Pergament, geschrieben in der gotischen Schrift, geschmückt, ziemlich viel illuminiert.
3. Die Bruderschaft des Hl. Marko wurde wahrscheinlich vor dem Jahre 1370 neben der Gottesmutter-Kirche in Dolac gebaut, die später Hl. Kreuz, wegen des im Inneren wundertätigen Kreuzes, genannt wurde. Später bauten sie neben dieser Kirche die Kirche des Hl. Marko. Sie besitzt ein Statut aus dem 15 Jh. geschrieben auf dem Pergament in italienischer Sprache, und neueres in kroatischer Sprache geschrieben.
4. Die Bruderschaft des Hl. Ivan wurde im 13 Jh. in der gleichnamigen Kirche, wo heute die Festung des Hl. Ivan ist, gegründet. Danach im Jahre 1446 übersiedelte sie in die städtische Kirche der allerheiligsten Dreieinigkeit, die wegen der Bruderschaft die Kirche des Hl. Ivan genannt wurde. Das Statut aus dem Jahre 1582 wird in dem Archiv der Bischofskirche zusammen mit den anderen Statuten der großen Šibeniker-Bruderschaften aufbewahrt.